

NY STRAFFELOV

Innhold

I.	Innledning	3
II.	Oversikt over lovhistorikken og de sentrale forarbeidene	3
III.	Straffelovens anvendelsesområde i tid	5
1.	Innledning.....	5
2.	Uttrykket «straffelovgivningen»	6
3.	Tilbakevirkning må være til gunst	6
4.	Lovendringen må skyldes et endret syn på hva som bør straffes eller på bruken av strafferettslige reaksjoner	8
5.	På hvilket stadium av straffesaken kan ny lovgivning gis tilbakevirkende kraft?	8
6.	Fortsatte forbrytelser	9
7.	Forvarings- og særreaksjonssaker	9
IV.	Vilkårene for straffansvar	10
1.	Generelt om rettstilstanden etter straffeloven 2005.....	10
2.	Justeringer av straffbarhetsgrensen	10
3.	Medvirkning	11
4.	Overskridelse av nødrett, nødverge og lovlig selvtakt som straffritaksgrunn.....	11
5.	Subjektiv skyld.....	12
5.1	Forsett er hovedregelen også i spesiallovgivningen	12
5.2	Uvitenhet om verdien av en gjenstand eller en voldt skade.....	13
5.3	Skyldkravet for uforsettlig følger	13
5.4	Krav om vinnings hensikt erstattes gjennomgående av krav om vinnings forsett. 14	

5.5	Skyldkravet for foretaksstraff utgår	14
5.6	Rettsuvitethet	15
V.	Reaksjonssystemet.....	16
1.	Straff og strafferettslige reaksjoner	16
2.	Lovfesting av skjerpene og formildende omstendigheter	17
3.	Konkurrens, gjentakelse og organisert kriminell virksomhet	17
4.	Straffen for forsøk	18
5.	Justering av strafferammene. Seksårssaker	18
VI.	Straffebudenes oppbygning	19
1.	En gjennomgående inndeling i liten, alminnelig og grov overtredelse	19
2.	Skillet mellom forbrytelser og forseelser videreføres ikke	19
VII	. Konkurrentspørsmål	20
VIII.	Endringer i straffeprosesslovgivningen.....	21
1.	Ny regel om påtalen – straffeprosessloven § 62 a.....	21
1.1	Generelt.....	21
1.2	Etterforsknings- og påtaleplikten	23
1.3	Forholdet til enkelte andre avgjørelsesgrunnlag	23
1.4	Retningslinjer for vurderingen etter straffeprosessloven § 62 a annet ledd.....	25
2.	Tiltalekompetansen	26
2.1	Riksadvokatens tiltalekompetanse	26
2.2	Delegasjon av tiltalespørsmålet i 21-årssaker	28
2.3	Statsadvokatens tiltalekompetanse.....	28
2.4	Politiets tiltalekompetanse	29
2.5	Fordelingen av tiltalekompetansen innad i politiet	29
3.	Øvrige kompetanseregler for påtalemyndigheten	31
4.	Registrering i DNA-identitetsregisteret	31

I. Innledning

Straffeloven 2005 trer i kraft 1. oktober 2015. I dette rundskrivet gis en oversikt over endringene som antas å være av størst betydning for påtalemyndighetens virksomhet, og det gis enkelte direktiver om hvordan en skal forholde seg til loven og de tilpasninger som foretas i spesiallovgivningen og straffeprosessloven.

Rundskrivet inneholder ingen fullstendig oppregning av endringene. Ansvaret for å gjøre seg kjent med det nye regelverket påhviler i første rekke den enkelte påtalejurist. I politidistriktene har Politidirektoratet utpekt såkalte «superbrukere» som skal fungere som ressurspersoner for faglige spørsmål om den nye loven. En sammenfatning av de mest sentrale endringene finner en hos Magnus Matningsdal, *Nytt i ny straffelov* (2015). Boken inneholder et lovspeil. Se også Tor-Geir Myhrer, «Ny straffelov», *Jussens venner* 2008 s. 95–136 for en oversikt over den alminnelige del i straffeloven 2005. Det vises ellers til Magnus Matningsdal, *Straffeloven. Alminnelige bestemmelser* (2015) og *Norsk spesiell strafferett* (2. utgave, 2016). Også førstnevnte fremstilling inneholder et lovspeil.

I dette rundskrivet gjøres det endringer og tilføyelser i følgende rundskriv og retningslinjer fra riksadvokaten:

- Riksadvokatens retningslinjer 17. oktober 2013 om registrering i DNA-identitetsregisteret punkt II (punkt VIII, 4)
- Riksadvokatens rundskriv nr. 4/2004 punkt II om tildeling av utvidet påtalekompetanse (punkt VIII, 2.5)
- Riksadvokatens rundskriv nr. 4/2002 punkt X.1 om klager (punkt VIII, 1.1)
- Riksadvokatens rundskriv nr. 3/1999 punkt III om vilkårene for å igangsette etterforskning (punkt VIII, 1.3)

Straffeloven 2005 vil nødvendiggjøre en rekke endringer i de øvrige rundskriv og retningslinjer som riksadvokaten har utgitt, og en vil løpende foreta de påkrevde ajourføringene. Det må imidlertid påregnes at dette arbeidet vil måtte foregå over noe tid. Utgangspunktet er at de direktiver som er gitt om straffeloven 1902, fortsatt gjelder. Dersom det fremstår som uklart om disse føringene skal gis anvendelse også for den nye loven, kan Riksadvokatembetet kontaktes.

Rundskrivet er ajourført 20. oktober 2016. Det er gjort tilføyelser i punkt III, 2, III, 3, V,2 og V, 5. Punkt III, 7 er nytt. Tilføyelsene er markert med «fet» skrift.

II. Oversikt over lovhistorikken og de sentrale forarbeidene

Arbeidet med ny straffelov ble igangsatt ved opprettelsen av Straffelovkommisjonen i 1980. Kommisjonen avga tre utredninger om lovens alminnelige del:

- NOU 1983: 57   *Straffelovgivningen under omforming*
- NOU 1992: 23   *Ny straffelov – alminnelige bestemmelser*
- NOU 2002: 4   *Ny straffelov*

I tillegg avga kommisjonen, eller underutvalg til den, tre utredninger om avgrensede emner av betydning for straffelovens alminnelige del:

- NOU 1984: 31   *Straffelovgivningens stedlige virkeområde*
- NOU 1989: 11   *Straffansvar for foretak*
- NOU 1990: 5   *Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner*

De to sistnevnte utredningene dannet grunnlaget for endringer i straffeloven 1902, jf. hhv. endringslov 20. juli 1991 nr. 66 (straffansvar for foretak) og endringslov 15. juni 2001 nr. 64 (endring og ikraftsetting av strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner).

To selvstendige utvalg avga dessuten utredninger om avgrensede emner fra straffelovens spesielle del:

- NOU 1997: 23   *Seksuallovbrudd*
- NOU 2003: 18   *Rikets sikkerhet*

Seksuallovbruddutvalgets utredning lå til grunn for revisjonen av sedelighetskapittelet i straffeloven 1902 i 2000, jf. endringslov 11. august 2000 nr. 76.

Straffeloven ble vedtatt ved lov 20. mai 2005 nr. 28, og dens spesielle del tilføyd ved to etterfølgende lovvedtak i hhv. 2008 og 2009. I ikrafttreddelsesloven fra 2015 ble det også gjort nødvendige tilpasninger i annet regelverk, herunder straffeprosessloven. Om en holder enkelte mindre endringer utenfor – for eksempel endringene ved lov 21. juni 2013 nr. 85 (forberedelse til terror m.m.) – kan lovhistorikken da fremstilles slik:

LOVVEDTAK	FORARBEIDER	HOVEDINNHOOLD
Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff	<ul style="list-style-type: none"> – Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) – Innst. O. nr. 72 (2004–2005) 	<ul style="list-style-type: none"> – Straffelovens alminnelige del
Endringslov 7. mars 2008 nr. 4	<ul style="list-style-type: none"> – Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) – Innst. O. nr. 29 (2007–2008) 	<p><i>Den alminnelige del:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Generelle prinsipper for utforming av lovens spesielle del – Lovfesting av skjerpene og formildende omstendigheter <p><i>Spesiell del:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Folkemord, krigsforbrytelser, forbrytelser mot menneskeheten – Vern av rikets selvstendighet mv. – Terror – Vern av offentlig myndighet og tilliten til den – Vern av den offentlige ro, orden og sikkerhet
Endringslov 19. juni 2009 nr. 74	<ul style="list-style-type: none"> – Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) – Innst. O. nr. 73 (2008–2009) 	<ul style="list-style-type: none"> – Øvrige straffebud i den spesielle del
Lov 19. juni 2015 nr. 65 om ikraftsetting av straffeloven 2005	<ul style="list-style-type: none"> – Prop 64 L (2014–2015) – Innst. 331 L (2014–2015) 	<ul style="list-style-type: none"> – Retting av inkurier i straffeloven 2005 – Tilpasning av straffeprosessloven – Tilpasning av særlovgivningen

Nødvendige endringer i forskriftsverket er gjennomført ved forskrift 19. juni 2015 nr. 673 om endringer i påtaleinstruksen mv. (tilpasninger til ny straffelov), fastsatt ved kongelig resolusjon 19. juni 2015 og med ikrafttredelse 1. oktober s.å.

III. Straffelovens anvendelsesområde i tid

1. Innledning

Det er ikke gitt egne overgangsregler for straffeloven 2005. Lovens anvendelsesområde i tid følger derfor av dens § 3, som langt på vei svarer til straffeloven 1902 § 3.

Hovedregelen er fortsatt at *gjerningstidspunktets* lov skal anvendes. Etter straffeloven 2005 § 3 første ledd annet punktum skal imidlertid *avgjørelsestidspunktets* lov benyttes dersom straffelovgivningen har vært endret i tiden etter gjerningstidspunktet, den nye loven er

gunstigere for gjerningspersonen, og lovendringen skyldes et endret syn på hvilke handlinger som bør straffes eller på bruken av strafferettslige reaksjoner. Det generelle innholdet i straffeloven 2005 § 3 gjennomgås nedenfor i punkt 2 til 5. I punkt 6 behandles betydningen av at det foreligger en fortsatt forbrytelse på tvers av lovskillet.

2. Uttrykket «straffelovgivningen»

«Straffelovgivningen» omfatter i utgangspunktet det samme som uttrykket «strafferettslige bestemmelser» i straffeloven 1902 § 3 – det vil si bestemmelser om alle fire straffbarhetsvilkår, bestemmelser om vilkårene for å anvende straff og strafferettslige reaksjoner, samt bestemmelser om den nærmere reaksjonsfastsettelse.

Når det gjelder straffbarhetsvilkår nr. 1 – overtredelse av en straffsanksjonert handlingsnorm – bør en særlig være oppmerksom på at uttrykket «straffelovgivningen» også omfatter handlingsnormer i spesiallovgivningen som er plassert i andre bestemmelser enn den som inneholder straffetrusselen – det være seg andre steder i loven eller i forskrift. Dette innebærer en utvidelse sett i forhold til straffeloven 1902.¹ Også regler om påtalen og foreldelse omfattes av straffeloven 2005 § 3, men her oppstiller loven særregler i tredje og fjerde ledd.

Innsnevringen av norsk straffelovgivnings stedlige anvendelsesområde – jurisdiksjonsreglene – er også en endring i «straffelovgivningen», og omfattes således av straffeloven 2005 § 3, jf. Høyesteretts dom 12. mai 2016 (HR-2016-1041-A).²

Det er kun endringer i *lovgivningen* som er av betydning; domstolskapt rett omfattes således ikke. Utenfor uttrykket «straffelovgivningen» faller også endringer i lovbestemmelser som omhandler straffeprosessen og straffegjennomføringen (f.eks. vilkår for prøveløslatelse) og sivilrettslige krav (f.eks. utmåling av erstatning). Endringer i strafferammen vil imidlertid kunne ha betydning for adgangen til å anvende straffeprosessuelle tvangsmidler. Endringen skjer her direkte i straffelovgivningen, og den fører til et gunstigere resultat for gjerningspersonen. En slik endring skal derfor gis tilbakevirkende kraft, se nedenfor under punkt III, 3.

3. Tilbakevirkning må være til gunst

Vurderingen av om lovendringen fører til et «gunstigere resultat» for gjerningspersonen, må skje konkret i den enkelte sak. En kan således ikke nøye seg med en generell vurdering av endringene. Valget står mellom å enten anvende straffeloven 1902 eller straffeloven 2005 fullt ut (med mindre det foreligger en fortsatt forbrytelse, jf. nedenfor i punkt 6 om særregelen i annet ledd). Spørsmålet en må ta stilling til, er følgelig om det er det eldre eller nyere regelsett som *samlet sett* gir det gunstigste utfallet i den enkelte sak. Dersom det er uklart hvilken lov som gir det gunstigste resultat, skal handlingstidspunktets lov anvendes.

Vurderingen er enkel dersom den nye loven ikke lenger setter straff for den aktuelle handlingen. Ved ikrafttredelsen av den nye loven ble for eksempel straffebudene om uaktsom legemsbeskadigelse (straffeloven 1902 § 237) og ærekrenkelser (straffeloven 1902 §§ 246 og 247) ikke videreført. Dersom loven har skjerpet vilkårene for å anvende et straffebud, må en vurdere om det innebærer at handlingen ikke kan straffes etter den nye lov. I så fall

¹ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 398.

² Avsnittet er tilføyd ved ajourføringen av rundskrivet i oktober 2016.

innebærer straffeloven 2005 § 3 at handlingen ikke kan straffes. Et praktisk viktig eksempel er omsorgsunndragelse (straffeloven 1902 § 216), hvor det etter den nye loven § 261 er tilføyd et krav om at unndragelsen må ha vært «alvorlig eller gjentatt» (så lenge den ikke har skjedd fra barnevernets omsorg).

Også justeringer i den generelle del må vurderes. Særlig kan nevnes utvidelsen av straffrihetsgrensen ved tilbaketreden fra forsøk og nødrett (punkt IV, 2), innføringen av en straffritaksgrunn ved overskridelse av nødrett og lovlig selvtekt (punkt IV, 4), oppstillingen av et skyldkrav mht. verdien av en gjenstand eller en voldt skade (punkt IV, 5.2) og lempingen av aktsomhetsnormen ved rettsuvitenhet (punkt IV, 5.6).

Skyldkravet for uforsettlige følger av forsettlige handlinger er endret fra liten til simpel uaktsomhet, jf. punkt IV,5.3. Dersom gjerningspersonen i den konkrete saken har utvist simpel uaktsomhet med hensyn til følgen, får det skjerpede skyldkravet i den nye loven ikke betydning for resultatet. Er handlingen begått før 1. oktober 2015, innebærer i så fall ikke endringen av skyldkravet at straffeloven 2005 skal anvendes, jf. Høyesteretts ankeutvalgs beslutning 20. september 2016 (HR-2016-1981-U).³

Reglene om valg av straffereaksjon og utmåling av straff omfattes som nevnt også av straffeloven 2005 § 3. Det må imidlertid også her skje en konkret vurdering av om endringene fører til et gunstigere resultat for gjerningspersonen.

I en rekke straffebud er strafferammen senket, uten at forarbeidene kommenterer hvilket straffenivå som skal gjelde etter straffeloven 2005. Ved lovrevisjonen tok man sikte på å bringe strafferammene nærmere den faktiske utmålingspraksis, og gjøre loven mer oversiktlig gjennom en reduksjon av antallet strafferammer (se herom punkt V, 5).⁴ Dette medførte at strafferammen i en rekke bestemmelser ble endret, uten at det kan tas til inntekt for at straffenivået for normalovertredelsene skulle reduseres sett i forhold til praksis etter straffeloven 1902. Man kan derfor ikke slutte seg fra at et straffebud i den nye loven har en lavere strafferamme enn den tilsvarende bestemmelsen i straffeloven 1902, til at en normalovertredelse skal straffes mildere om den subsumeres under straffeloven 2005.

For en rekke sentrale straffebuds del fremgår det uttrykkelig av forarbeidene at senkningen av strafferammen ikke er ment å påvirke utmålingspraksis. Dette gjelder blant annet overtredelser av straffebudene om tyveri (§ 321 annet ledd),⁵ underslag (§ 324 tredje ledd),⁶ ran (§ 327 annet ledd),⁷ utpressing (§ 330 annet ledd),⁸ heleri (§ 332 tredje ledd),⁹ hvitvasking (§ 337 fjerde ledd),¹⁰ brukstyveri av motorvogn (§ 342 tredje ledd),¹¹ skadeverk (§ 351),¹² bedrageri (§ 371),¹³ forsikringsbedrageri (§ 375)¹⁴ og trusler (§ 263).¹⁵ Etter riksadvokatens

---

³ Avsnittet er tilføyd ved ajourføringen av rundskrivet i oktober 2016.

⁴ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 130–132.

⁵ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 451.

⁶ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 452.

⁷ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 453.

⁸ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 453.

⁹ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 454.

¹⁰ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 455.

¹¹ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 456.

¹² Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 457.

¹³ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 464–465.

¹⁴ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 466.

¹⁵ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 423.

syn må man imidlertid generelt legge til grunn at den tidligere straffutmålingspraksis skal videreføres, med mindre forarbeidene gir anvisning på noe annet. Det vil også ofte være tilfellet i saker hvor strafferammen ved konkurrens og gjentakelse begrenses av regelen i straffeloven 2005 § 79 (punkt V, 3).

Dersom en står overfor et svært alvorlig tilfelle, slik at det kan bli aktuelt å anvende lovens maksimalstraff for handlingen, vil det kunne stille seg annerledes. Her vil den kjensgjerning at maksimalstraffen er senket, innebære at tiltalte kommer bedre ut om handlingen subsumeres under den nye loven. I et slikt tilfelle skal straffeloven 2005 anvendes.

Straffeloven 2005 § 3 kan komme til anvendelse ved prosessuelle avgjørelser som treffes under strafforfølgningen. Dersom strafferammen for en handling er senket etter gjerningstidspunktet, forutsetter forarbeidene at det er den nye strafferammen det skal tas utgangspunkt i når en vurderer hvilke tvangsmidler som kan anvendes. Dette må også gjelde for tvangsmidler med utsatt underretning. Det er imidlertid bare når det treffes prosessuelle avgjørelser som «umiddelbart» påvirker siktede at ny, gunstigere straffelovgivning skal gis tilbakevirkende kraft. Endringer av strafferammen skal ifølge forarbeidene for eksempel ikke ha betydning for bevisførselsregelen i straffeprosessloven § 216 i første ledd bokstav b.¹⁶ Dette må forstås slik at straffeloven 2005 § 3 får anvendelse ved alle avgjørelser om *tvangsmidler*, men ikke nødvendigvis skal legges til grunn i andre prosessuelle sammenhenger. Den nærmere grensedragningen er overlatt til rettspraksis.

4. Lovendringen må skyldes et endret syn på hva som bør straffes eller på bruken av strafferettslige reaksjoner

Reservasjonen om at endringen må skyldes et endret syn på «hvilke handlinger som bør straffes, eller på bruken av strafferettslige reaksjoner», er i første rekke myntet på tilfeller hvor straffebudet er gitt med sikte på en bestemt situasjon – for eksempel pris-, lønns- og rasjoneringsforskrifter samt jakt- og fiskereguleringer. Når slike straffebud faller bort, kan det skyldes at behovet for straffetrusselen ikke lenger er til stede fordi *situasjonen* har endret seg – det eksisterer for eksempel ikke lenger noe rasjoneringsbehov. En slik lovendring skal ikke gis tilbakevirkende kraft for overtredelser som fant sted mens behovet for straffebudet fortsatt var til stede. Forarbeidene slår også fast at straffeloven 2005 § 3 heller ikke kommer til anvendelse der fartsgrensen økes etter at en fartsoverskridelse har funnet sted.¹⁷

5. På hvilket stadium av straffesaken kan ny lovgivning gis tilbakevirkende kraft?

Ny, gunstigere lovgivning skal gis tilbakevirkende kraft helt frem til saken er rettskraftig avgjort. En gjenåpnet straffesak skal derimot behandles etter den samme lovgivningen som den opprinnelige avgjørelsen, jf. straffeloven 2005 § 3 siste ledd.

Dersom en straffesak som ble avgjort forut for ikrafttredelsen av straffeloven 2005 påankes, og ankebehandlingen finner sted etter at den nye loven har trådt i kraft, må ankeinstansen derfor anvende den nye loven dersom det er gunstigere for gjerningspersonen. Etter straffeloven 1902 skulle ankeinstansen bare anvende den gunstigere straffelovgivningen dersom det var anket over bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet. Denne løsningen er nå forlatt – også dersom det f.eks. bare er anket over saksbehandlingen eller straffutmålingen,

¹⁶ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 399.

¹⁷ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 398–399.

skal ankeinstansen anvende ny og mildere lovgivning. Forarbeidene forutsetter at ankeinstansens kompetanse til å anvende den nye loven i et slikt tilfelle følger av straffeprosessloven § 342 annet ledd nr. 1.¹⁸

6. Fortsatte forbrytelser

Det er ikke upraktisk at en fortsatt forbrytelse begynner før loven endres, og fortsetter en tid etter ikrafttredelsen. Dersom den nyere lov er gunstigere for gjerningspersonen, anvendes den på hele forholdet i tråd med hovedregelen i straffeloven 2005 § 3 annet ledd.

Dersom den nye lov er mer tyngende, følger det derimot av særregelen i straffeloven 2005 § 3 annet ledd at en skal anvende handlingstidspunktets lov på de deler av forholdet som faller på hver sin side av ikrafttredelsestidspunktet. Dette viderefører praksis etter straffeloven 1902. Der flere lover anvendes på samme forhold, må begge bestemmelser tas med i tiltalen, med angivelse av den periode de gjelder for. Denne fremgangsmåte er kjent fra praktiseringen av den eldre lov, f.eks. i overgrepssaker hvor forbrytelsen pågikk både før og etter revisjonen av sedelighetskapitlet i 2000.

7. Forvarings- og særreaksjonssaker¹⁹

I saker som gjelder opprettholdelse av forvaring eller særreaksjon (tvungent psykisk helsevern eller tvungen omsorg), foreligger det ingen ensartet tilnærming i underrettspraksis med hensyn til hvilken lov som skal legges til grunn. Problemstillingen har foreløpig ikke blitt forelagt Høyesterett. Lovvalgsspørsmålet oppstår når handlingen som i sin tid dannet grunnlag for etableringen av reaksjonen fant sted før 1. oktober 2015, men saken om opprettholdelse først kommer til avgjørelse etter denne datoen.

I saker som gjelder *prøveløslatelse fra forvaring* skal straffeloven 2005 anvendes. Reglene om prøveløslatelse angår straffegjennomføringen, og faller dermed utenfor hva som anses som «straffelovgivning» iht. straffeloven 2005 § 3, se punkt III, 2.

Derimot er det mer uklart hvilken lov som skal anvendes der det oppstår spørsmål om *forlengelse av tidsrammen for forvaring eller opprettholdelse av særreaksjon*. Reglene i straffeloven 2005 viderefører de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 1902, slik at den nye loven ikke gir anvisning på et gunstigere resultat.

Straffeloven 2005 § 3 er ikke skrevet med tanke på dette lovvalget, idet den henviser til at det er lovgivningen på «handlingstidspunktet» som skal anvendes dersom den nye loven ikke er gunstigere. I en sak om forlengelse av tidsrammen for forvaring/opprettholdelse av særreaksjon er det ikke handlingen som i sin tid begrunnet reaksjonen som står sentralt, men snarere hvordan man på bakgrunn av domfeltes senere utvikling bedømmer den fremtidige risikoen for nye lovbrudd, sml. synspunktene som fremsettes i Eidsivating lagmannsretts dom 18. februar 2016 (LE-2015-117200). Det gir følgelig bedre mening å anvende straffeloven 2005 i disse tilfellene. En unngår samtidig at en i forvaringssaker må anvende ulike lover på hhv. spørsmålet om

¹⁸ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 399.

¹⁹ Punktet er tilføyd ved ajourføringen av rundskrivet i oktober 2016.

forlengelse av tidsrammen og prøveløslatelse, til tross for at vurderingstemaet er det samme i begge henseende.

Etter riksadvokatens oppfatning tilsier det ovennevnte at tiltaler som utferdiges for å forlenge tidsrammen for forvaring eller for å opprettholde en særreaksjon bør baseres på straffeloven 2005, også der reaksjonen i sin tid ble etablert etter straffeloven 1902.

IV. Vilkårene for straffansvar

1. Generelt om rettsstilstanden etter straffeloven 2005

Vilkårene for straffansvar etter straffeloven 2005 svarer i hovedsak til gjeldende rett etter straffeloven 1902. Det er foretatt en rekke terminologiske endringer som ikke er ment å innebære noen realitetsforskjell, f.eks. ved at uttrykkene «bevisstløs» og «bevisstløshet» i straffeloven 1902 §§ 44 første ledd og 45 er endret til «sterk bevissthetsforstyrrelse» i straffeloven 2005 § 20 første ledd bokstav d.

På en rekke punkter tar loven også sikte på å kodifisere praksis etter straffeloven 1902. I denne kategorien faller bl.a. bestemmelsene om nødverge mot offentlige myndighetshandlinger (§ 18 tredje ledd), lovlig selvtækt (§ 19), forsett (§ 22), og simpel uaktsomhet (§ 23 første ledd). Det kan selvfølgelig ikke utelukkes at konkretiseringen av ulovfestet rett gjennom en knapp lovtekst har medført mindre endringer, men disse bestemmelsene er i hovedsak ment som videreføringer av rettsstilstanden etter den eldre lov.

2. Justeringer av straffbarhetsgrensen

Lovgiverne har forutsatt at det skal foretas en viss *justering* av grensene for det straffbare i flere sentrale bestemmelser i lovens alminnelige del. Dette gjelder særlig:

- *Nødrett* (§ 17): Kravet til forholdsmessighet mellom skaderisikoen man avverget og skaderisikoen ved handlingen, senkes noe, jf. bokstav b. Det skal følgelig noe mindre til for å oppnå straffrihet pga. nødrett etter den nye loven.²⁰
- *Nødverge* (§ 18): Kravet til at nødvergehandlingen må være forsvarlig, skjerpes noe, jf. bokstav c. Det skal følgelig noe mer til for å påberope seg nødverge etter den nye loven.²¹ Videre kreves det nå at nødvergehandlingen er begått i den *hensikt* å avverge angrepet, jf. bokstav a. Etter straffeloven 1902 § 48 var motivet med handlingen uten betydning så lenge den rent faktisk avverget angrepet.²²
- *Tilbaketreden fra forsøk* (§ 16 annet ledd): Tilbaketreden fra fullendt forsøk kan skje også etter at gjerningspersonen vet han er oppdaget. Som i dag må imidlertid tilbaketredenen skje av egen fri vilje, og i denne vurderingen vil den omstendighet at gjerningspersonen visste han var oppdaget, være et relevant bevismoment.²³
- *Grov uaktsomhet* (§ 23 annet ledd): Kravet for å konstatere at gjerningspersonen har vært grovt uaktsom, senkes noe. Det skal følgelig noe mindre til for å konstatere grov uaktsomhet etter den nye loven.²⁴

²⁰ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 204 og s. 418.

²¹ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 209 og s. 420–421.

²² Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 420.

²³ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 416.

²⁴ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 115 og s. 427.

- *Rettsuvitenhet* (§ 26): All uvitenhet om rettsregler – også de såkalte «situasjonsvillfarelsene» – reguleres nå av § 26. Til gjengjeld skal aktsomhetsvurderingen være noe lempeligere enn etter den eldre lov. Se nærmere punkt IV, 5.6 nedenfor.

De ovennevnte endringene har det til felles at de fra lovgivers side ikke er ment å innebære vesentlige omlegginger av rettsstilstanden. Forarbeidene gir imidlertid få konkrete anvisninger på typetilfeller som er ment å skulle bedømmes annerledes etter den nye loven; løsningen er således overlatt til praksis. Påtalemyndigheten må være oppmerksom på de ovennevnte justeringene, som blant annet innebærer at praksis knyttet til grensene etter straffeloven 1902 ikke nødvendigvis lenger gjenspeiler gjeldende rett.

Dersom de nye reglene er gunstigere for gjerningspersonen, kan det medføre at straffeloven 2005 skal anvendes på handlinger begått før ikrafttredelsen (se nærmere ovenfor i punkt III).

3. Medvirkning

Straffeloven 2005 § 15 slår fast at medvirkning er straffbart, med mindre noe annet er bestemt. Dette gjelder også for spesiallovgivningen, jf. § 1. Dette innebærer en omlegging av det strafferettslige system sammenlignet med straffeloven 1902, der medvirkning bare var straffbart dersom straffebudet hadde et medvirkningstillegg.

Den nye reguleringen må antas å medføre en forholdsvis betydelig utvidelse av anvendelsesområdet for medvirkningsansvaret, særlig i spesiallovgivningen. Et praktisk viktig eksempel er vegtrafikkloven, som nå – sammenholdt med straffeloven 2005 § 15 – rammer medvirkning til uaktsom kjøring (§ 3), fartsovertredelser (§§ 5 og 6), promillekjøring (§ 22) og kjøring uten førerkort (§ 24). Forarbeidene gir ikke føringer for hvor langt medvirkningsansvaret er ment å skulle strekke seg i disse – og andre – tilfeller, og den nærmere grensdragningen må derfor finne sted i praksis.

En slik generell omlegging av den strafferettslige systematikken med virkning for så vel straffeloven som spesiallovgivningen vil, når den sammenholdes med det vidtgående medvirkningsansvaret i norsk rett, innebære en risiko for utilsiktede nykriminaliseringer. Påtalemyndigheten bør utvise en viss tilbakeholdenhet ved anvendelsen av straffeloven 2005 § 15 på straffebud som tidligere ikke rammet medvirkning, og hvor behovet for å straffe medvirkning ikke er omtalt i forarbeidene – særlig dersom det utelukkende er spørsmål om å straffe for forsøk på medvirkning. Henleggelse av slike forhold med hjemmel i straffeprosessloven § 62 a eller § 224 vil kunne være aktuelt (se punkt VIII, 1.4).

4. Overskridelse av nødrett, nødverge og lovlig selvtekt som straffritaksgrunn

Straffeloven 2005 § 81 bokstav b oppstiller en straffritaksregel for tilfellene hvor gjerningspersonen har overskredet grensene for nødrett, nødverge og lovlig selvtekt. Bestemmelsen fastslår at vedkommende kan frifinnes dersom «særlige grunner» taler for det. Gjerningspersonen har således ikke ubetinget krav på frifinnelse; hvorvidt handlingen bør være straffri beror på en skjønnsmessig vurdering.

For så vidt gjelder nødrett og selvtekt, innebærer bestemmelsen en utvidelse av adgangen til å frifinne sammenlignet med den eldre lov. Overskridelse av nødrett var iht. straffeloven 1902

§ 56 bokstav a bare en omstendighet som kunne medføre nedsettelse av straffen. Loven hadde ingen regulering av betydningen av at grensene for lovlig selvtekt var overskredet.

Når det gjelder nødverge, innebærer derimot regelen en skjerping av vilkårene for straffrihet. Regelen i straffeloven 1902 § 48 fjerde ledd var en straffrihetsgrunn; såfremt overskridelsen skyldtes en «ved Angrebet fremkaldt Sindsbevægelse eller Bestyrtelse» hadde gjerningspersonen krav på frifinnelse. Etter den nye loven må «særlige grunner» tilsi straffrihet i slike tilfeller. Loven stiller imidlertid ikke lenger noe krav til hva overskridelsen må skyldes; gjerningspersonens beveggrunner vil i høyden være et moment i vurderingen av om særlige grunner tilsier frifinnelse.²⁵

Dersom det ikke er aktuelt med straffritak, vil det forhold at gjerningspersonens handling grenset opp mot en lovlig utøvelse av nødrett, selvtekt eller nødverge, kunne medføre at straffen fastsettes under minstestrafen eller til en mildere straffart, jf. straffeloven 2005 § 80 bokstav d. Slike forhold vil dessuten ha betydning ved reaksjonsfastsettelsen innenfor den ordinære strafferammen.

Straffeloven 2005 §§ 80 bokstav d og 81 bokstav b må antas å bare være anvendelige der det foreligger en overskridelse i *intensitet*. Overskridelse i *tid* aktualiserer ikke disse reglene. En slik fortolkning vil være i tråd med hvordan en forsto anvendelsesområdet til straffeloven 1902 §§ 48 fjerde ledd og 56 bokstav a. Derimot vil straffeloven 2005 § 80 bokstav e om «berettiget harme» kunne være anvendelig ved overskridelser i tid.

5. Subjektiv skyld

5.1 Forsett er hovedregelen også i spesiallovgivningen

Straffeloven 2005 § 21 lyder: «Straffelovgivningen rammer bare forsettlig lovbrudd med mindre annet er bestemt.» For så vidt gjelder straffeloven selv, viderefører dette rettstilstanden etter straffeloven 1902 § 40. Den eldre bestemmelsen regulerte imidlertid ikke skyldkravet i spesiallovgivningen (med unntak for særreguleringen av skyldkravet for ekte unnlatesdelikter i straffeloven 1902 § 40 annet ledd). Heretter vil skyldkravet også for overtredelser av spesiallovgivningen være forsett. Et unntak fra hovedregelen må i tilfelle følge uttrykkelig av det enkelte straffebedet. En vesentlig del av straffebedene i spesiallovgivningen rammer også den uaktsomme overtredelse.

En bør merke seg at lovgiverne har forutsatt at straffeloven 2005 § 21 ikke er ment å endre skyldkravet for så vidt gjelder straffebed i spesiallovgivningen som har blitt tolket slik at de også rammer uaktsomhet. Det heter således i forarbeidene:

«Enkelte eldre bestemmelser hvor skyldkravet ikke er uttrykkelig angitt, har blitt tolket slik at også uaktsomhet rammes [...]. I den grad disse straffebedene fortsatt finnes vil det etter utkastet § 21 være «bestemt» at forsettskravet skal fravikes. For straffebestemmelser som vedtas etter den nye straffeloven, vil derimot bestemmelsen om forsett som hovedskyldform kombinert med lovprinsippet, jf utkastet § 14, gi grunn til å kreve at det er sagt med rene ord dersom også uaktsomhet skal rammes.»²⁶

²⁵ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 365.

²⁶ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 424.

Skjærings tidspunktet for når en endring er «vedtatt etter den nye straffeloven» er formentlig 20. mai 2005, da Stortinget vedtok § 21.²⁷

Loven inneholder nå en legaldefinisjon av forsett i § 22. Bestemmelsen kodifiserer den forståelse av forsettsbegrepet som Høyesterett har utviklet i sin praksis om straffeloven 1902 § 40, jf. Rt. 2011 s. 1269 (avsnitt 13).

5.2 Uvitenhet om verdien av en gjenstand eller en voldt skade

Straffeloven 1902 § 42 fjerde ledd slo fast at gjerningspersonens villfarelse om verdien av en gjenstand eller en voldt skade, bare kom i betraktning dersom straffbarheten var betinget av verdien. Dette innebar at dersom verdien bare hadde betydning for subsumsjonen, f.eks. for om handlingen skulle straffes som simpelt eller grovt tyveri, var gjerningspersonens oppfatning uten betydning for den strafferettslige bedømmelsen.

Regelen er ikke videreført i straffeloven 2005 § 25.²⁸ Det innebærer at det er gjerningspersonens oppfatning av verdien som skal legges til grunn for den strafferettslige bedømmelsen i alle tilfeller, og ved bevisbedømmelsen må det strafferettslige beviskravet iakttas. Der gjerningspersonens oppfatning kan ha betydning for subsumsjonen eller som straffutmålingsmoment, må en derfor sørge for at han under avhør spørres om hvilke tanker han gjorde seg om skadens eller gjenstandens verdi på handlingstidspunktet.

5.3 Skyldkravet for uforsettlig følger

Straffeloven 2005 § 24 slår fast at en uforsettlig følge av en straffbar handling kan inngå i vurderingen av om et lovbrudd er grovt, så fremt lovbrøtteren enten opptrådte uaktsomt med hensyn til følgen, eller etter evne unnløt å avverge følgen etter å ha blitt oppmerksom på at den kunne inntre.

Straffeloven 1902 oppstilte i en rekke bestemmelser forhøyede sidestrafferammer for forsettlig lovbrudd som hadde medført følger som ikke var dekket av forsettet. Forutsetningen for å anvende de skjerpede strafferammene var at gjerningspersonen *kunne ha innsett* muligheten for at hans forsettlige handling ville medføre en slik følge, eller at han hadde unnløt å avverge følgen etter å ha blitt oppmerksom på faren for den, jf. straffeloven 1902 § 43. Loven opererte med en meget lav terskel for å konstatere uaktsomhet i disse tilfellene – såkalt «liten» uaktsomhet (*culpa levissima*).

Den nye lovens ordning er at slike uforsettlige følger først kommer i betraktning dersom gjerningspersonen har utvist *simpel* uaktsomhet. De utløser heller ikke automatisk en høyere strafferamme, idet følgen inngår som ett av flere momenter i grovhetsvurderingen. Forarbeidene forutsetter imidlertid at der gjerningspersonen ved uaktsomhet har fremkalt en slik følge, vil det «regelmessig» føre til at lovbruddet regnes som grovt.²⁹ Dersom gjerningspersonen har fremkalt en uforsettlig følge som ikke kan anses forvoldt ved uaktsomhet, men som han kunne innsett muligheten av, bør følgen kunne vektlegges som et skjerpene moment under straffutmålingen innenfor den alminnelige strafferammen – selv om slike følger ikke er tatt med i opplistingen i straffeloven 2005 § 77.

²⁷ Matningsdal, *Straffelovkommentaren* s. 187.

²⁸ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 233, jf. NOU 1992: 23 s. 125.

²⁹ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 120.

Den eldre systematikk er videreført i straffeloven 2005 § 328 om grovt ran. Som det fremgår av bestemmelsens annet ledd, skjerpes straffen til fengsel inntil 21 år dersom ranet har hatt død eller betydelig skade på kropp og helse til følge «og lovbrøyteren har utvist uaktsomhet med hensyn til følgen eller kunne ha innsett muligheten av den». For så vidt gjelder disse følger er det tilstrekkelig at gjerningspersonen utviste culpa levissima.³⁰

5.4 Krav om vinnings hensikt erstattes gjennomgående av krav om vinnings forsett

En rekke straffebed som rammer lovbrudd mot formuesgoder, krevde etter straffeloven 1902 at gjerningspersonen handlet med hensikt om å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning. I straffeloven 2005 er hensiktskravet gjennomgående erstattet med krav om uberettiget vinnings forsett, se for eksempel §§ 321 (tyveri), 324 (underslag), 327 (ran), 330 (utpressing) og 371 (bedrageri).

Lovendringen er ment å forenkle bevisvurderingen. I forarbeidene fremheves det at endringen kan medføre en viss utvidelse av straffansvaret i tre relasjoner.³¹ For det første kan vinnings forsett fingeres ved selvforskyldt rus, jf. straffeloven 2005 § 25 tredje ledd. For det andre kan endringen få betydning for hvordan uaktsom rettsuvitenskap skal bedømmes, se herom punkt IV, 5.6 nedenfor. For det tredje vil den som medvirker til et vinningslovbrudd, i noe større grad kunne straffes. Etter straffeloven 1902 § 257 måtte man for eksempel for å kunne straffes for medvirkning til tyveri, handle med hensikt om å skaffe seg eller andre en uberettiget vinning. Den som medvirket av andre grunner, for eksempel i den hensikt å plage eieren, kunne ikke straffes etter disse bestemmelsene. Etter straffeloven 2005 vil medvirkeren kunne straffes i et slikt tilfelle såfremt hans sannsynlighetsforsett eller eventuelle forsett omfattet at primærforbrøyteren oppnådde en vinning ved tilegnelsen av gjenstanden.

5.5 Skyldkravet for foretaksstraff utgår

Etter straffeloven 1902 § 48 a var ileggelse av foretaksstraff betinget av at en person som handlet på vegne av foretaket hadde utvist subjektiv skyld (forsett eller uaktsomhet), jf. Rt. 2002 s. 1312 (s. 1318 flg.). Loven modifiserte likevel det tradisjonelle skyldkravet noe, idet også anonyme og kumulative feil var straffbare. Det var ikke påkrevd at foretakets ledelse hadde utvist skyld, jf. Rt. 2007 s. 1684 (avsnitt 37).

Forarbeidene til straffeloven 2005 § 27 om foretaksstraff slår fast at ileggelse av reaksjonen ikke er betinget av at noen som har handlet på vegne av foretaket, har utvist subjektiv skyld. Foretaksstraff skal imidlertid ikke kunne ilegges dersom overtredelsen skyldes et hendelig uhell eller force majeure.³² Foretaksstraffen etter den nye loven er dermed fullt ut objektiv. Den utviste skyld inngår imidlertid som et moment i vurderingen av om foretaksstraff bør ilegges der vilkårene for det er oppfylt, jf. straffeloven 2005 § 28 bokstav b, og bør tillegges stor vekt i vurderingen.

³⁰ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 287.

³¹ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 278–280, jf. NOU 2002: 4 s. 170–173.

³² Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 242.

5.6 Rettsuvidenhet

Straffeloven 2005 § 26 viderefører i hovedsak regelen om rettsvillfarelse i straffeloven 1902 § 57. Lovgiverne har imidlertid forutsatt at dagens strenge aktsomhetskrav skal «dempes noe» i situasjoner der myndighetene «ikke har gjort nok for å avverge rettsuvidenheten».³³ Forarbeidene nevner som eksempler tilfeller der loven er unødig uklart utformet eller myndighetene ikke har gjort nok for å informere om nye regler.

Lovgiverne har videre lagt til grunn at straffeloven § 26 også skal anvendes dersom gjerningspersonen har vært i en «uegentlig rettsvillfarelse» (iblant også omtalt som «situasjonsvillfarelse»). Etter straffeloven 1902 ble som kjent enkelte villfarelser om bakenforliggende privat- eller offentligrettslige regler som anvendelsen av straffebudet var avhengig av, bedømt etter § 42 om faktisk villfarelse. Det innebar i praksis at gjerningspersonen måtte ha utvist forsett mht. handlingens ulovlighet for å kunne straffes, såfremt vedkommende straffebud utelukkende rammet forsettlige handlinger.

At slike tilfeller nå skal vurderes etter bestemmelsen om rettsuvidenhet, innebærer at skyldkravet for villfarelse om prejudisielle rettsforhold heretter vil være uaktsomhet i alle tilfeller. Ved uaktsomhetsbedømmelsen vil det imidlertid kunne ha betydning at uvidenheten ikke gjaldt den strafferettslige regelen, men snarere forståelsen av andre offentlig- eller privatrettslige regler.³⁴ I spesialmerknadene til § 26 heter det således at «[i] den grad uvidenheten knytter seg til anvendelsen av rettsregler som ligger bakenfor straffebudet, blir det mer krevende å ha oversikt og det vil lettere være unnskyldelig å trå feil».³⁵ Forarbeidene forutsetter derfor at de uegentlige rettsvillfarelsene ikke skal bedømmes særlig mye strengere etter straffeloven 2005, likevel slik at domstolene, i den enkelte sak, kan justere straffbarhetsgrensene noe.³⁶

Dersom en uegentlig rettsvillfarelse anses som uaktsom, forutsetter departementet at det vil kunne være særlig aktuelt å idømme straffutmålingsfrfall etter straffeloven 2005 § 61 (se nærmere punkt V, 1 om denne reaksjonen). Også straffnedsettelsesregelen i § 80 bokstav j må antas å være særlig anvendelig i slike tilfeller. Rettsuvidenheten vil dessuten være et relevant moment i den konkrete straffutmålingen, jf. § 78 bokstav a.

Det var sikker praksis etter straffeloven 1902 at villfarelse om prejudisielle rettsforhold også kunne medføre at gjerningspersonen ikke oppfylte et særskilt skyldkrav som fulgte av det enkelte straffebud. Det gjaldt særlig bestemmelser som krevde at gjerningspersonen handlet med uberettiget vinnings hensikt. I Rt. 2012 s. 622 het det således:

«Det er lang praksis for at rettsvillfarelse ved straffebud som krever vinnings hensikt – slik § 270 om forsettlig bedrageri gjør – skal bedømmes etter § 42 [...] Begrunnelsen er at den som på grunn av villfarelse om rettsregler tror at han har et krav, mangler den vinningshensikt som gjør hans forhold til bedrageri» (avsnitt 47).

I straffeloven 2005 krever vinningslovbruddene gjennomgående at gjerningspersonen har utvist *forsett* med hensyn til den uberettigede vinningen. Straffelovkommisjonen la til grunn at denne endringen

³³ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 237 og s. 429.

³⁴ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 237.

³⁵ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 430.

³⁶ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 238.

«vil kunne medføre en viss nykriminalisering i tilfeller hvor gjerningspersonen har handlet i rettsvillfarelse. Etter gjeldende rett fritar også en uaktsom rettsvillfarelse for straff når straffebudet krever vinnings hensikt, jf blant annet Rt. 1994 s. 1274. Hvis kravet om hensikt erstattes med et forsettskrav, må man falle tilbake på de alminnelige reglene om virkningen av rettsvillfarelse».³⁷

Departementet har sluttet seg til denne betraktningen. Rettsuvidenhet som knytter seg til berettigelsen av vinningen, skal derfor vurderes etter § 26. Det er bare uvidenhet om *faktiske forhold* som heretter utelukker uberettiget vinnings forsett. Det innebærer en nykriminalisering, ettersom det ikke lenger kreves forsett mht. *rettslige* forhold av betydning for vinningens berettigelse. I proposisjonen understreker departementet at endringen ikke er ment å få nevneverdig betydning i praksis på grunn av den relative aktsomhetsnormen i § 26, samt adgangen til å idømme straffutmålingsfracfall ved uaktsom rettsuvidenhet etter § 61 i særlige tilfeller.³⁸

Også etter straffeloven 2005 vil det i noen tilfeller kunne følge av en tolking av det enkelte straffebudet at gjerningspersonen må ha utvist forsett med hensyn til handlingens ulovlighet. For eksempel vil en dommer som uaktsomt har beordret en ulovlig fengsling, ikke kunne straffes etter straffeloven 2005 § 173 bokstav c, som rammer den som «bryter sin tjenesteplikt med [...] urettmessig frihetsberøvelse som følge».³⁹

V. Reaksjonssystemet

1. Straff og strafferettslige reaksjoner

Straffeloven 2005 skiller mellom straff og strafferettslige reaksjoner. Skillet er i første rekke ment å ha et pedagogisk formål, idet en under den sistnevnte betegnelse samler de reaksjoner som ilegges som følge av et lovbrudd, men som ikke formelt er klassifisert som straff.

Reaksjonene er i hovedsak de samme som etter straffeloven 1902, likevel slik at hefte og mortifikasjon har gått ut – førstnevnte fordi reaksjonen ikke har vært i bruk, sistnevnte fordi ærekrenkelsene avkriminaliseres når straffeloven 2005 trer i kraft. En gjør ellers oppmerksom på at reglene om betinget fengselsdom etter straffeloven 1902 § 52, nå fordeles på to bestemmelser. Den tradisjonelle betingede dom, der fullbyrdingen av fengselsstraffen utsettes i en prøveperiode, er fortsatt regnet som en straffereaksjon, jf. straffeloven 2005 §§ 34 flg. (Betinget bot vil heretter bare kunne idømmes der domfelte var under 18 år på gjerningstiden, jf. § 53 fjerde ledd.) Å bestemme at utmålingen av straff skal utstå i en prøveperiode, er derimot skilt ut som en egen strafferettslig reaksjon – straffutmålingsutsettelse, jf. straffeloven 2005 § 60.

I straffeloven 2005 § 61 innføres straffutmålingsfracfall som en ny strafferettslig reaksjon. Bestemmelsen slår fast at domstolen, dersom «helt særlige grunner» foreligger, kan nøye seg med å konstatere at den aktuelle handlingen var straffbar, uten at det ilegges noen ytterligere reaksjon. Domsslutningen skal lyde på at tiltalte er skyldig, men at utmålingen av straffen

---

³⁷ NOU 2002: 4 s. 171.

³⁸ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 279.

³⁹ Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) s. 339.

frafalles.⁴⁰ Reaksjonen skiller seg fra straffutmålingsutsettelse ved at saken er endelig avgjort og at det ikke settes noen vilkår eller prøvetid; det er i praksis tale om en strafferettslig fastsettelsesdom. Bestemmelsen gir domstolene kompetanse til å idømme en reaksjon som svarer til en ubetinget påtaleunntatelse. Bestemmelsen kan være anvendelig både der retten har et annet syn enn påtalemyndigheten på hensiktsmessigheten av å ilegge gjerningspersonen en mer tyngende reaksjon, og i tilfeller der det har inntruffet nye omstendigheter etter at påtalevedtaket ble fattet. Reaksjonen kan dessuten være aktuell der den siktede i medhold av straffeprosessloven § 71 har krevd at påtalemyndigheten skal bringe en påtaleunntatelse inn for retten.

2. Lovfesting av skjerpene og formildende omstendigheter

Straffeloven 2005 §§ 77 og 78 inneholder en opplisting av momenter som særlig skal tas i betraktning ved reaksjonsfastsettelsen innenfor de ordinære strafferammene. Opplistingen er ikke uttømmende, og er ment som en lovfesting av de sentrale momentene som var utkrystallisert gjennom domstolenes praktisering av straffeloven 1902.

Straffeloven 2005 §§ 77 og 78 er ment å klargjøre overfor borgerne hvilke momenter som inngår i straffutmålingen, og skal også fungere som en sjekklister for domstolene og straffesakens aktører.⁴¹ I motsetning til de omstendighetene som er regulert i straffeloven § 79 **bokstav a og b** (jf. punkt V, 3), er momentene i §§ 77 og 78 ikke aksessorier som må spesifiseres i tiltalen.⁴²

Lovgiverne tok ikke sikte på at lovfestingen skulle endre gjeldende straffutmålingsnormer eller de etablerte straffenivåer etter straffeloven 1902.⁴³ Påtalemyndigheten har et særlig ansvar for å sørge for at bestemmelsene ikke får slike virkninger. En må også unngå at bestemmelsene medfører en vidløftiggjøring av straffutmålingsprosedyrene.

3. Konkurrence, gjentakelse og organisert kriminell virksomhet

Straffeloven 2005 § 79 regulerer betydningen av konkurrens, gjentakelse og at handlingen er begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe.

Slike omstendigheter tillegges gjennomgående noe mindre betydning for strafferammen etter straffeloven 2005. For det første skal strafferammen maksimalt heves med 6 år dersom slike forhold foreligger. Dette innebærer en innsnevring sammenlignet med straffeloven 1902 §§ 61 og 62 om hhv. gjentakelse og konkurrens, som ikke inneholdt noen slik begrensning. For så vidt gjelder organisert kriminalitet innebærer derimot maksimalgrensen en forsiktig utvidelse, idet straffeloven 1902 § 60 a bestemte at strafferammen maksimalt kunne økes med 5 år. For det andre kan man ikke lenger heve strafferammen mer enn én gang som følge av omstendigheter som nevnt i § 79, selv om flere av de skjerpene momentene skulle foreligge, jf. formuleringen «en eller flere av situasjonene» innledningsvis i bestemmelsen. Dersom det for eksempel foreligger både konkurrens og gjentakelse, kan strafferammen således bare heves én gang, og aldri med mer enn 6 år. En annen sak er at det vil kunne ha betydning for

---

⁴⁰ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 458.

⁴¹ Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) s. 38–40.

⁴² **Den uthevede tekst er tilføyd ved ajourføring av rundskrivet i oktober 2016.**

⁴³ Ot.prp. nr. 8 (2007–2008) s. 38.

straffutmålingen innenfor denne rammen hvorvidt flere av omstendighetene i straffeloven § 79 bokstav a til c foreligger.

Etter straffeloven 1902 § 17 kunne strafferammen maksimalt heves til 20 år som følge av konkurrens, gjentakelse eller organisert kriminell virksomhet. Etter straffeloven 2005 § 79 kan derimot den øvre strafferammen bli 21 år. (Dersom lovbyteren var under 18 år på handlingstidspunktet, kan derimot den øvre strafferammen ikke overstige 15 år.) I tilfellene hvor strafferammen heves til 21 år på grunn av forhold som nevnt i bestemmelsens bokstav c (organisert kriminell virksomhet), medfører dette at riksadvokaten er tiltalekompetent. Heving av strafferammen til 21 år pga. konkurrens og gjentakelse har derimot ikke en slik virkning, jf. punkt VIII, 2.1 nedenfor.

4. Straffen for forsøk

Etter straffeloven 1902 § 51 *skulle* forsøket straffes mildere enn den fullbyrdede overtredelsen. Straffeloven 2005 § 80 bokstav b slår derimot fast at straffen «kan» settes under minstestrafen i straffebudet eller til en mildere straffart, og § 81 bokstav a nevner forsøk som en formildende omstendighet ved straffutmålingen. Det fremgår av forarbeidene at forsøket normalt skal straffes mildere enn den fullbyrdede overtredelsen, men at lovgiverne ønsket å holde døren på gløtt for unntakstilfeller.⁴⁴

5. Justering av strafferammene. Seksårssaker

Strafferammen er endret i en rekke straffebud. Dette skyldes særlig lovgivernes ønske om å gjøre loven mer oversiktlig, gjennom en reduksjon av antallet alminnelige strafferammer. Siktemålet med endringene har gjennomgående vært å bringe strafferammen nærmere det faktiske utmålingsnivået etter straffeloven 1902, med et visst slingringsmonn oppad for de alvorligste sakene.

Det har som kjent stor betydning om strafferammen overstiger 6 år, ettersom det utløser en rekke prosessuelle særregler. Retten kan ikke settes med dommerfullmektig i slike saker (straffeprosessloven § 276 fjerde ledd), og de skal som hovedregel aktoreres av en statsadvokat (straffeprosessloven § 76 tredje ledd). Domfelte har ubetinget ankerett (straffeprosessloven § 321 tredje ledd), og gjelder anken bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet, settes lagmannsretten med lagrette (straffeprosessloven § 352).

Antallet seksårssaker vil øke når straffeloven 2005 trer i kraft. En viser særlig til at straffeloven 2005 § 274 om grov kroppsskade har en strafferamme på 10 år. Bestemmelsen tar opp i seg blant annet straffeloven 1902 § 229 jf. § 232 og § 229 annet straffalternativ. Som følge av at flere høringsinstanser påpekte at det ville være ressurskrevende for domstolene og påtalemyndigheten om slike forhold skulle følge de alminnelige prosessuelle reglene for seksårssaker, gjelder det en rekke særregler for saker om straffeloven 2005 § 274.⁴⁵ Slike saker kan i tingretten behandles av dommerfullmektig (§ 276 fjerde ledd), og det gjelder ingen ubetinget ankeadgang for domfelte (§ 321 tredje ledd annet punktum). Den generelle utvidelsen av adgangen til å oppnevne politiaktor i seksårssaker, vil være særlig aktuell i saker

---

⁴⁴ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 370.

⁴⁵ Prop. 64 L (2014–2015) s. 91.

om grov kroppsskade (punkt VIII, 3 nedenfor). Endelig nevnes at Stortinget 8. juni 2015 ba regjeringen om å fremme forslag om å erstatte juryordningen med stor meddomsrett.⁴⁶

Når det gjelder forståelsen av straffeprosesslovens bestemmelser om beregningen av strafferammen – slik disse lyder etter tilpasningen til straffeloven 2005 – i saker hvor en skal anvende straffeloven 1902, viser en til Høyesteretts ankeutvalgs kjennelser 28. april 2016 (HR-2016-898-U) og 28. juni s.å. (HR-2016-1420-U), samt Hans-Petter Jahre, «Prosessuelle utfordringer ved ikrafttreddelsen av ny straffelov», *Lov og rett* 2016 nr. 6 s. 354–363.⁴⁷

VI. Straffebudenes oppbygning

1. En gjennomgående inndeling i liten, alminnelig og grov overtredelse

Straffeloven 1902 opererte med et komplisert system av ulike fengselsstrafferammer, der det gjerne gjaldt én strafferamme for grunddeliktet, og flere skjerpede sidestrafferammer der handlingen hadde medført en uforsettlig følge eller det forelå særdeles skjerpende omstendigheter.

Et av formålene med å revidere straffelovgivningen har vært å gjøre loven mer oversiktlig. Et ledd i dette arbeidet har vært å redusere antallet sidestrafferammer. Den gjennomgående systematikken i straffeloven 2005 er derfor å skille mellom tre former for overtredelse: liten, vanlig og grov. Hver overtredelse har som regel én strafferamme. Denne inndelingen er velkjent for enkelte lovbruddstyper, f.eks. det tidligere skillet mellom naskeri, tyveri og grovt tyveri. I de delene av straffeloven hvor man tidligere har operert med en rekke skjerpede sidestrafferammer – for eksempel i kapitlet om voldslovbrudd – innebærer imidlertid den nye systematikken en vesentlig reduksjon av antallet strafferammer. I straffeloven 2005 § 232 annet ledd om grov narkotikaovertrødelse er imidlertid ordningen med en skjerpet sidestrafferamme der det foreligger særdeles skjerpende omstendigheter, videreført.

Denne omleggingen av systematikken har visse prosessuelle konsekvenser. Hvorvidt en overtredelse er simpel eller grov, hører til skyldspørsmålet. Derimot hørte det under straffespørsmålet å avgjøre om det forelå «særdeles skjerpende omstendigheter» i sin alminnelighet. Den nye systematikken innebærer dermed en gjennomgående «forskyvning» av bevistemaer fra straffe- til skyldspørsmålet, som må has in mente når en anvender regler som knytter rettsvirkninger til skillet – for eksempel ved avgjørelsen av hva som skal gjøres til ankegrunn. Etter omstendighetene vil denne omleggingen også kunne få betydning for foreldelsesfristens lengde.⁴⁸

2. Skillet mellom forbrytelser og forseelser videreføres ikke

Skillet mellom de alminnelige og grove overtredelsene på den ene side og de mindre alvorlige på den andre, ble tidligere knyttet til sondringen mellom forbrytelser og forseelser. Denne inndelingen er ikke videreført. Det medfører i første rekke en forenkling av lovens systematikk, idet alle straffebud som omhandler samme type lovbrudd, nå er samlet på ett sted i loven.

⁴⁶ Grunnlagsdokumentene er Dokument 8: 43 S (2014–2015) og Innst. 330 S (2014–2015).

⁴⁷ **Avsnittet er tilføyd ved ajourføringen av rundskrivet i oktober 2016.**

⁴⁸ Se nærmere Prop. 64 L (2014–2015) s. 44–46.

Bortfallet av skillet mellom forbrytelser og forseelser nødvendiggjorde også endringer i de strafferettslige og straffeprosessuelle bestemmelsene som knyttet rettsvirkninger til inndelingen. Forsøksbestemmelsens anvendelsesområde er derfor nå avgrenset til om gjerningspersonen har forsøkt å overtre en bestemmelse som har en strafferamme på 1 år eller mer, jf. straffeloven 2005 § 16 første ledd. En lignende endring er gjort i straffeprosessloven § 67 om politiets påtalekompetanse, se nærmere punkt VIII, 2.4 og 2.5.

VII. Konkurrensspørsmål

En rekke bestemmelser i den spesielle del i straffeloven 2005 har en annen utforming enn de tilsvarende bestemmelsene i straffeloven 1902. Disse endringene kan gi opphav til nye konkurrensspørsmål, eller innebære at eksisterende grensedragninger mellom ett og flere straffbare forhold ikke kan legges til grunn etter den nye loven. I det følgende nevnes bare noen praktiske eksempler på nye problemstillinger som oppstår som følge av overgangen til straffeloven 2005.

Det følger av forarbeidene til straffeloven 2005 at § 299 om voldtekt av barn under 14 år – som langt på vei svarer til straffeloven 1902 § 195 – ikke skal anvendes i konkurrens med den ordinære voldtektsbestemmelsen i § 291.⁴⁹ Straffebud som rammer tvang (§ 251), trusler (§ 263) eller vold (§ 271) kan da formentlig heller ikke anvendes i konkurrens med denne bestemmelsen. Grove overtredelser av disse straffebud vil som regel medføre at også overtredelsen av § 299 må anses som grov iht. § 301. Bestemmelsene om grov tvang osv. kan da neppe anvendes i konkurrens. På samme måte må en vurdere spørsmålet om straffeloven 2005 § 273 om kroppsskade kan anvendes i konkurrens med § 299. Dersom skaden er med på å gjøre voldtekten grov iht. straffeloven 2005 § 301 bokstav b og e, skal § 273 ikke anvendes i konkurrens. Dersom voldtekten ikke anses å være grov, må derimot § 273 kunne anvendes ved siden av § 299. Straffebudene som rammer incest – jf. straffeloven 2005 §§ 312 til 314 – vil fortsatt kunne anvendes i konkurrens med § 299 i alle tilfeller, ettersom disse i hovedsak verner offentlige interesser.

Dersom gjerningspersonen har voldtatt en person mellom 14 og 16 år, skal derimot straffeloven 2005 § 291 anvendes ved siden av § 302 om seksuell omgang med barn mellom 14 og 16 år. Det skyldes at det sistnevnte straffebud ikke regner all seksuell omgang som voldtekt.

Etter straffeloven 1902 kunne § 147 om innbrudd ikke anvendes i konkurrens med § 258 om grovt tyveri, ettersom innbruddet skulle vektlegges i grovhetsvurderingen. Momentet er derimot ikke nevnt i straffeloven 2005 § 322 om grovt tyveri. Forarbeidene fremhever at det i stedet bør legges vekt på om gjerningspersonen har tatt seg inn i et bolig- eller fritidshus, uaktet hvordan han har gått frem for å skaffe seg adgang, jf. bokstav b i bestemmelsen.⁵⁰ Subsumsjonen under § 322 vil derfor ikke lenger markere at gjerningspersonen beskadiget en gjenstand som beskyttet mot inntreden, og straffeloven 2005 § 251 om skadeverk bør da anvendes i konkurrens. Alternativet om bruk av dirk eller falsk nøkkel i straffeloven 1902 § 147 første ledd er ikke videreført som et eget straffebud, men vil kunne rammes av straffeloven 2005 § 268 om uberettiget adgang eller opphold. Overtredelser av dette

⁴⁹ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 243, s. 438 og s. 442.

⁵⁰ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 282.

straffebudet konsumeres av bestemmelsen om grovt tyveri, ettersom denne omstendighet som nevnt skal vektlegges i grovhetsvurderingen.

Ved tyveri fra andre bygninger eller steder enn boliger og fritidshus, for eksempel butikklokaler eller motorvogner, kan derimot den omstendighet at gjerningspersonen måtte bryte seg inn for å kunne gjennomføre tyveriet, tale for at det foreligger en grov overtredelse. Departementet understreker imidlertid at betydningen av denne omstendigheten heretter må «vurderes mer inngående og konkret i hvert enkelt tilfelle».⁵¹ Dersom innbruddet i et slikt tilfelle er blant momentene som medfører at tyveriet er grovt, skal § 251 ikke benyttes i konkurrans med § 322.

VIII. Endringer i straffeprosesslovgivningen

1. Ny regel om påtalen – straffeprosessloven § 62 a

1.1 Generelt

Hovedregelen etter straffeloven 1902 § 77 var som kjent at påtalen var ubetinget offentlig. I noen tilfeller oppstilte loven særlige krav for at det offentlige skulle kunne påtale en straffbar handling. Det var fire grupper straffebud som inneholdt slike vilkår:

- Straffebud som krevde at påtalemyndigheten måtte være av den oppfatning at *allmenne hensyn* tilsa påtale, jf. f.eks. straffeloven 1902 § 145 siste ledd (brevbrudd).
- Straffebud som krevde at det forelå allmenne hensyn eller *påtalebegjæring fra fornærmede*, jf. f.eks. straffeloven 1902 § 391 a jf. § 408 første og annet ledd (naskeri).
- Straffebud som oppstilte privat påtalebegjæring og allmenne hensyn som kumulative vilkår for å igangsette strafforfølgning, se f.eks. straffeloven 1902 § 390 fjerde ledd (krenkelse av privatlivets fred).
- Bestemmelser som krevde at det forelå *påtalebegjæring fra offentlig myndighet* (eventuelt som alternativ til at det forelå allmenne hensyn), se for eksempel lov 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell mv. § 67 annet ledd.

Når straffeloven 2005 trer i kraft, vil bestemmelser av de tre førstnevnte typene erstattes av regelen i straffeprosessloven § 62 a. Bestemmelsene om påtalebegjæring fra offentlig myndighet vil derimot videreføres som i dag, jf. forbeholdet i § 62 a første ledd for tilfellene der «annet er bestemt ved lov». Foruten den ovennevnte bestemmelse i helsepersonelloven kan det vises til lov 5. mars 2004 nr. 12 om konkurranse mellom foretak og kontroll med foretakssammenslutninger (konkurranseloven) § 33 og lov 13. mars 1981 nr. 6 om vern mot forurensninger og om avfall (forurensningsloven) §§ 78 og 79. Bestemmelsene i prosesslovgivningen om håndteringen av saker hvor det kreves begjæring for offentlig myndighet videreføres også, jf. straffeprosessloven §§ 72 annet ledd, 81 a og 229 og påtaleinstruksen § 7-3.

Straffeprosessloven § 62 a første ledd slår fast at påtalemyndigheten «skal påtale straffbare handlinger når ikke annet er bestemt ved lov». Etter annet ledd kan påtale unnlates for overtredelse av straffebud med en strafferamme på 2 år eller lavere, såfremt «allmenne

⁵¹ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 282.

hensyn» ikke tilsier påtale. Dersom forfølgningen avsluttes med hjemmel i denne bestemmelsen, innebærer det at forholdet *henlegges*, uten at mistenkte møtes med noen reaksjon. I motsetning til hva ordlyden kunne gi inntrykk av, regulerer bestemmelsen altså ikke påtaleunntatelser (se nærmere VIII, 1.3). Dersom det fattes positivt påtalevedtak, kan ikke domstolen overprøve påtalemyndighetens vurdering av om allmenne hensyn foreligger.⁵²

Når et forhold henlegges med hjemmel i § 62 a annet ledd, skal en benytte de nye avgjørelseskodene i STRASAK om at allmenne hensyn ikke tilsier påtale (kode 029 eller 062). Påtalemyndigheten har ingen alminnelig begrunnelsesplikt når den treffer påtalevedtak, og det er derfor ikke påkrevd å gi noen nærmere redegjørelse for hvorfor straffeprosessloven § 62 a annet ledd er anvendt. Dersom henleggelsen påklages, bør imidlertid klageorganet begrunne sitt vedtak i tråd med vanlig praksis.⁵³

Kravet i straffeprosessloven § 252 annet ledd og påtaleinstruksen § 22-1 annet ledd om at det skal fremgå av tiltalen dersom påtalen ikke er ubetinget offentlig, er ikke opphevet. Dette er formentlig en inkurie. Slik straffeprosessloven § 62 a annet ledd er utformet, er det beslutningen om å *henlegge* saken fordi allmenne hensyn *ikke* foreligger, som krever en særskilt vurdering. Hovedregelen – som fremgår av bestemmelsens første ledd – er at straffbare handlinger *skal* påtales, også der straffebudet har en strafferamme på mindre enn 2 års fengsel. Det er med andre ord en presumsjon for at allmenne hensyn foreligger,⁵⁴ og det er da vanskelig å se at angivelsen i tiltalen av at allmenne hensyn er vurdert, tjener noe informasjonsformål overfor retten eller tiltalte.

For at det ikke skal kunne reises spørsmål om det foreligger saksbehandlingsfeil, skal det likevel fremgå av tiltalen i alle saker hvor strafferammen er under 2 år at forholdet til «allmenne hensyn» er vurdert, frem til lovgiverne eventuelt endrer regelverket. Riksadvokaten har rettet en forespørsel til Justis- og beredskapsdepartementet og bedt om at de ovennevnte krav til tiltalen tas ut av loven.

Ikrafttreddelsen av straffeprosessloven § 62 a, nødvendiggjør en endring i riksadvokatens rundskriv nr. 4/2002 om klager. Siktede har ikke klageadgang over positive påtalevedtak, jf. straffeprosessloven § 59 a annet ledd siste punktum. I ovennevnte rundskriv punkt X,1 ble det imidlertid bestemt at siktede (og andre med rettslig klageinteresse) likevel skulle kunne klage dersom påtale var betinget av at «allmenne hensyn» forelå, ettersom domstolen ikke kan overprøve påtalemyndighetens vurdering av om dette kriteriet er oppfylt. Når straffeprosessloven § 62 a trer i kraft, vil imidlertid *alle* positive påtalevedtak som gjelder straffebud med en strafferamme på inntil 2 år, bygge på en forutsetning om at allmenne hensyn tilsier påtale. Det ville ikke tilrettelegge for en god ressursutnyttelse om samtlige slike vedtak skulle kunne påklages til overordnet påtalemyndighet. Riksadvokaten beslutter derfor at den klagerett over positive påtalevedtak som ble oppstilt i ovennevnte rundskriv, ikke skal gjelde for handlinger som omfattes av straffeloven 2005. (Dersom forholdet henlegges fordi allmenne hensyn ikke tilsier påtale, kan henleggelsen påklages på vanlig måte.)

Straffeprosessloven § 62 a reiser tre hovedspørsmål. For det første om bestemmelsen pålegger påtalemyndigheten *en mer vidtgående plikt* til å etterforske og påtale straffbare forhold enn

---

⁵² Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 63–64.

⁵³ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 63 og s. 487.

⁵⁴ Se nærmere Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 63 om forskjellen fra Straffelovkomisjonens forslag i NOU 2002: 4 s. 185–186.

hva som var tilfellet etter straffeloven 1902, og dermed begrenser henleggelseskompetansen (punkt VIII, 1.2). For det andre i hvilke tilfeller saken skal avgjøres med hjemmel i straffeprosessloven § 62 a annet ledd, og når en skal benytte andre avgjørelsesgrunnlag, for eksempel henleggelse fordi det ikke er rimelig grunn til å iverksette etterforskning (punkt VIII, 1.3). For det tredje hvordan en nærmere skal forstå kriteriet «allmenne hensyn» i § 62 a annet ledd (punkt VIII, 1.4).

1.2 Etterforsknings- og påtaleplikten

Straffeprosessloven § 62 a første ledd slår fast at «[d]en offentlige påtalemyndighet skal påtale straffbare handlinger når ikke annet er bestemt ved lov». Formuleringen kunne isolert sett tilsi at henleggelse av straffesaken forutsatte klar lovhjemmel. Ifølge forarbeidene er imidlertid denne del av bestemmelsen bare ment som en videreføring av straffeloven 1902 § 77.⁵⁵ Rekkevidden av etterforsknings- og påtaleplikten etter første ledd må derfor forstås med utgangspunkt i teori og praksis etter den eldre lov, og den rådende oppfatning var som kjent at disse pliktene ikke var absolutte. Det kan da ikke legges til grunn at lovgiverne har tatt sikte på å *begrense* den henleggelseskompetansen som påtalemyndigheten har iht. gjeldende praksis, og som STRASAKs avgjørelseskoder forutsetter. Dette gjelder med unntak av henleggelse fordi fornærmede ikke har begjært påtale (kode 011) eller har trukket en fremsatt begjæring tilbake (kode 072), ettersom fornærmedes begjæring som nevnt ikke lenger er et vilkår for strafforfølgning etter noe straffebud. Derimot vil fornærmedes syn kunne innebære at allmenne hensyn ikke krever påtale (jf. nedenfor i punkt VIII, 1.4).

En minner imidlertid om at en plikt til effektiv etterforskning og straffeforfølgning av visse typer lovbrudd kan følge av Norges forpliktelser etter EMK, jf. særlig Rt. 2013 s. 588. Avgjørelsen er nærmere omtalt i riksadvokatens brev 6. mai 2013 til statsadvokatene og politimestrene.

1.3 Forholdet til enkelte andre avgjørelsesgrunnlag

Henleggelse fordi det ikke er rimelig grunn til å igangsette etterforskning. Straffeprosessloven § 224 første ledd åpner som kjent for henleggelse der det ikke er «rimelig grunn» til å undersøke om det foreligger et straffbart forhold som kan forfølges av det offentlige. Det er gitt nærmere retningslinjer om praktiseringen av bestemmelsen i riksadvokatens rundskriv nr. 3/1999 punkt III, der det fremheves at de sentrale elementene i vurderingen etter § 224 er *sannsynligheten* for at det er begått et straffbart forhold, *forholdsmessigheten* mellom forholdets alvor og den nødvendige etterforskningsinnsats, og viktigheten av at etterforskningen er *saklig begrunnet*. Som kjent er det adgang til å foreta enkle undersøkelser med sikte på å avklare om det er grunn til å igangsette etterforskning, jf. punkt II,4 i ovennevnte rundskriv.

Det er ikke gitt noen klar anvisning på forholdet mellom henleggelse med hjemmel i hhv. §§ 62 a og 224 i forarbeidene.⁵⁶ Ettersom straffeprosessloven § 224 åpner for en bred, skjønnsmessig vurdering av om saken bør henlegges før det er igangsatt etterforskning, er det imidlertid ikke behov for å anvende straffeprosessloven § 62 a annet ledd på dette stadiet av saken. Riksadvokaten beslutter derfor at en før det er iverksatt etterforskning, ikke skal henlegges saken fordi allmenne hensyn ikke foreligger, jf. straffeprosessloven § 62 a annet ledd. Forholdet skal i stedet henlegges fordi det ikke er rimelig grunn til å iverksette

⁵⁵ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 486.

⁵⁶ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 487.

etterforskning, jf. straffeprosessloven § 224 (kode 022 eller 106). I noen saker vil det allerede når forholdet anmeldes eller oppdages, fremstå som klart at allmenne hensyn ikke vil tilsi påtale. Også i et slikt tilfelle skal saken henlegges fordi det ikke er rimelig grunn til å igangsette etterforskning.

Henleggelse av kapasitetsgrunner. Påtalemyndigheten har en viss adgang til å henlegge en sak på grunn av manglende saksbehandlingskapasitet. Straffelovkommisjonen gikk inn for å lovfeste denne kompetansen.⁵⁷ Departementet fulgte ikke opp dette forslaget, uten at denne beslutningen ble nærmere begrunnet. En kan ikke av dette slutte at lovgiverne mente å gjøre endringer i påtalemyndighetens kompetanse til å henlegge forhold på dette grunnlag. Dersom et forhold henlegges med en slik begrunnelse, skal de spesifikke avgjørelseskodene for manglende saksbehandlingskapasitet anvendes (kode 025 eller 078), ikke avgjørelseskodene om at allmenne hensyn ikke tilsier påtale. Riksadvokaten tar sikte på å utgi et eget rundskriv med generelle direktiver for henleggelse av saker av kapasitetsgrunner, jf. riksadvokatens brev 14. april 2015 til statsadvokatene.

Påtaleunntatelse. Dersom mistenkte ilegges en påtaleunntatelse i medhold av straffeprosessloven § 69 eller § 70, innebærer det som kjent en konstatering av straffeskyld.⁵⁸ Påtaleunntatelse er av denne grunn regnet som en strafferettslig reaksjon, jf. straffeloven 2005 § 30 bokstav f. Straffeprosessloven § 62 a annet ledd åpner derimot for at saken *henlegges* uten at det konstateres straffansvar og uten at mistenkte ilegges noen reaksjon.

Før skyldspørsmålet er avklart, kan det ikke gis en påtaleunntatelse. Derimot vil det etter omstendighetene kunne være grunnlag for henleggelse i medhold av straffeprosessloven § 62 a annet ledd. Dersom det tidlig i etterforskningen synes klart at den forventede reaksjonen eventuelt vil bli en påtaleunntatelse, vil det være et relevant moment i vurderingen av om allmenne hensyn foreligger.

Når skyldspørsmålet er avklart, kan det derimot oppstå spørsmål om saken bør avgjøres med en påtaleunntatelse eller henlegges fordi allmenne hensyn ikke tilsier påtale. Det klare utgangspunktet etter straffeprosessloven § 62 a første ledd er at det skal reageres med en strafferettslig reaksjon der gjerningspersonen er identifisert og det er på det rene at vilkårene for å straffe er oppfylt. Det er likevel ikke utelukket å henlegge saken etter § 62 a i særlige tilfeller, såfremt momentene i annet ledd gjør seg særlig sterkt gjeldende. Det må gjelde både der alternativet er å ilegge en påtaleunntatelse fordi «særlige grunner» foreligger, jf. straffeprosessloven § 69, og der en i stedet ville gitt en prosessøkonomisk påtaleunntatelse etter straffeprosessloven § 70.

Dersom siktede ilegges en påtaleunntatelse, kan han etter straffeprosessloven § 71 kreve saken brakt inn for retten hvis han mener at han ikke er skyldig i den aktuelle straffbare handlingen. En tilsvarende adgang til rettslig prøving foreligger ikke dersom forholdet i stedet henlegges fordi allmenne hensyn ikke tilsier påtale. Det vil derfor undergrave siktedes krav på rettslig prøving etter § 71 dersom forholdet henlegges etter § 62 a annet ledd med en skyldkonstaterende begrunnelse. Henleggelse etter straffeprosessloven § 62 a skal derfor ikke gi inntrykk av at siktede har begått en straffbar handling – heller ikke i de tilfellene der påtalemyndigheten er av den oppfatning at en i stedet kunne ilagt en påtaleunntatelse.

---

⁵⁷ NOU 1983: 57 s. 111 og s. 114, NOU 1992: 23 s. 245 og NOU 2002: 4 s. 466.

⁵⁸ Det er gitt nærmere retningslinjer for når en kan reagere med påtaleunntatelse i riksadvokatens rundskriv nr. 6/1989.

1.4 Retningslinjer for vurderingen etter straffeprosessloven § 62 a annet ledd

Anvendelsesområdet til straffeprosessloven § 62 a annet ledd er forhold som rammes av et straffebud hvor strafferammen er inntil 2 års fengsel. Det er den alminnelige strafferammen i straffebudet som er avgjørende. Den generelle adgangen til å ilegge bot ved siden av fengselsstraff er uten betydning. Forarbeidene slår også fast at det skal ses bort fra forhøyelse av strafferammen på grunn av gjentakelse og organisert kriminell virksomhet, jf. straffeloven 2005 § 79 bokstav b og c.⁵⁹ Forhøyelse på grunn av konkurrens – jf. § 79 bokstav a – blir ikke uttrykkelig nevnt. Det er imidlertid vanskelig å se noen grunn til at dette skulle vurderes annerledes enn gjentakelse og organisert kriminalitet, og det må derfor legges til grunn at heller ikke forhøyelse av strafferammen på grunn av konkurrens utelukker henleggelse med hjemmel i straffeprosessloven § 62 a annet ledd.

Lovens hovedregel er at også straffbare handlinger som rammes av bestemmelser med inntil to års strafferamme, skal etterforskes og påtales, jf. første ledd. Når dette ses i sammenheng med at bestemmelsen i prinsippet også gir påtalemyndigheten anledning til å påtale alle straffbare forhold uaktet om fornærmede begjærer påtale, bør ikrafttredelsen av § 62 a annet ledd derfor ikke gi seg utslag i at en henlegger vesentlig flere forhold enn hva som var tilfellet tidligere. Den utvidelsen av henleggelsesadgangen som bestemmelsen gir, forutsettes med andre ord brukt med forsiktighet. Påtalemyndigheten skal lojalt håndheve det regelverk som lovgiverne har vedtatt, og en skal således ikke bruke henleggelseskompetansen på en slik måte at bestemte typer straffbare handlinger reelt sett blir avkriminalisert.⁶⁰ Handlinger som faller inn under sakstyper som er løftet frem i riksadvokatens mål- og prioriteringsrundskriv, skal som en klar hovedregel heller ikke henlegges etter § 62 a annet ledd.

Kjerneområdet for bruk av § 62 a annet ledd må antas å være handlinger som en også etter straffeloven 1902 ville kunne ha henlagt fordi allmenne hensyn ikke forelå. Den nærmere vurderingen av om allmenne hensyn ikke foreligger, må nødvendigvis bli skjønnsmessig og knyttet til det konkrete saksforhold. Straffeprosessloven § 62 a annet ledd angir selv enkelte momenter som det skal ses hen til. Opplistingen er ikke uttømmende.

Det skal for det første ses hen til *overtredelsens grovhet*. Den forventede reaksjon vil som regel gi en god indikasjon på lovbruddets alvorsgrad. Dersom det er tale om en gjentatt overtredelse eller en fortsatt forbrytelse som har foregått over noe tid, vil det kunne trekke i retning av at allmenne hensyn foreligger. Det bør videre ses hen til om den aktuelle adferden ligger i kjerneområdet for det straffebudet rammer, eller om det er tale om en mer perifer forsøks- eller medvirkningshandling. En minner i denne forbindelse særlig om det som ble sagt ovenfor i punkt IV, 3 om utvidelsen av medvirkningsansvaret i ny straffelov. I grovhetsvurderingen må en også, ut over å sammenholde den aktuelle handlingen med andre overtredelser av samme straffebud, se hen til arten av det krenkede retts gode – integritetskrenkelser må gjennomgående anses å være mer alvorlige enn lovbrudd som rammer formuesgoder.

For det andre må det ses hen til om *straffens begrunnelse* tilsier strafforfølgning av den aktuelle handling. Loven nevner selv «hensynet til den alminnelige lovlydighet» (allmennprevensjon), men det må også ses hen til om hensynet til individualprevensjon og

⁵⁹ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 487.

⁶⁰ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 487.

hensynet til den offentlige ro taler for å straffeforfølge handlingen.⁶¹ Loven nevner ikke uttrykkelig *subsidiaritetshensyn*, men slike betraktninger vil naturlig inngå i vurderingen av hvor sterkt de preventive hensyn gjør seg gjeldende. Dersom lovbruddet vil kunne få *andre følbare konsekvenser for gjerningspersonen* – f.eks. erstatning, gebyrer, tap av offentlige tillatelser eller lignende – vil således preventive hensyn i mindre grad tilsi påtale.⁶² Særlig hva gjelder *unge lovbrøyttere* vil de innledende fasene av etterforskingen – herunder for eksempel gjennomføring av et politiavhør – i seg selv kunne ha en betydelig avskrekkende virkning.

Hensynet til *sosial ro* vil i mange tilfeller tale mot å henlegge straffbare forhold, særlig når det gjelder kriminalitetsformer som skaper en følelse av urett, frykt eller aggresjon i befolkningen. I påtalepraksis om straffeloven 1902 ble det imidlertid akseptert at en i særlige tilfeller henla saken av «hensiktsmessighetsgrunner» fordi gjerningspersonen aktivt hadde søkt å mane frem en sensasjonalistisk rettsforfølgning. I slike tilfeller vil hensynet til den sosiale ro kunne tale *mot* å påtale handlingen, og straffeprosessloven § 62 a annet ledd må kunne åpne for å henlegge saken på dette grunnlag.

Hensynet til *fornærmede eller andre som rammes av handlingen* skal trekkes inn i vurderingen. Etter straffeprosessloven § 236 skal fornærmede, første gang han avhøres, derfor spørres om sitt syn på om lovbruddet bør påtales. Hvilken vekt det vil ha i vurderingen at fornærmede ikke ønsker strafforfølgning, vil måtte bero på en avveining mellom den fornærmedes syn og den offentlige interesse i å straffeforfølge lovbrudd av den aktuelle typen. Det må has in mente at en del av begrunnelsen for å oppheve kravet om påtalebegjæring fra fornærmede som et vilkår for strafforfølgning, var å sikre en objektiv og konsekvent håndheving av straffelovgivningen.

I noen tilfeller fremgår det av forarbeidene til straffeloven 2005 at det kan være særlig aktuelt å henlegge overtredelser av visse straffebud etter straffeprosessloven § 62 a fordi den private interesse i at det ikke skjer en forfølgning, gjør seg sterkt gjeldende.⁶³ Avgrensningen av hvilke straffebud som forutsatte privat påtalebegjæring etter straffeloven 1902 – og de unntak som eventuelt var oppstilt – gir ellers en viss veiledning. Som regel vil for eksempel ikke offentlige hensyn tilsi strafforfølgning for tyveri i strid med fornærmedes ønske dersom mistenkte tilhører fornærmedes husstand, sml. straffeloven 1902 § 264 annet ledd. Omvendt bør kroppskrenkelser som regel påtales selv om fornærmede ikke ønsker det, dersom lovbruddet er forøvd overfor siktedes nærmeste, sml. straffeloven 1902 § 228 fjerde ledd. Generelt sett bør en også ved praktiseringen av § 62 a tillegge fornærmedes syn stor vekt dersom strafforfølgningen vil medføre en ubehagelig eksponering for vedkommende, for eksempel i saker om krenkelse av privatlivets fred.⁶⁴

2. Tiltalekompetansen

2.1 Riksadvokatens tiltalekompetanse

Etter straffeprosessloven § 65 *første ledd nr. 1* avgjør riksadvokaten spørsmålet om tiltale for lovbrudd som kan straffes med fengsel inntil 30 år, hvilket omfatter folkemord, forbrytelser mot menneskeheten, visse krigsforbrytelser (straffeloven 2005 kapittel 16) og grov terror

⁶¹ Straffens begrunnelser fremgår av Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 77–81.

⁶² NOU 2002: 4 s. 185.

⁶³ Se Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 120 (straffeloven 2005 § 237 om uaktsom smitteoverføring) og s. 143 (straffeloven 2005 § 261 om barnebortføring),

⁶⁴ NOU 2002: 4 s. 185.

(straffeloven 2005 § 132). Riksadvokatens påtalekompetanse omfatter også forsøk på slike lovbrudd.

Etter *første ledd nr. 2* har riksadvokaten også tiltalekompetansen for lovbrudd som kan straffes med fengsel inntil 21 år. Forsøk på slike lovbrudd hører derimot under statsadvokaten. Presiseringen av kompetansen for forsøkshandlinger skyldes at forsøk ikke lenger automatisk skal straffes mildere enn den fullbyrdede overtredelse, jf. punkt V, 4. Straffeprosessloven § 65 nr. 2 viderefører dermed den avgrensningen av riksadvokatens tiltalekompetanse som gjaldt for straffeloven 1902.

Enkelte straffebud i den nye loven har en lavere strafferamme enn etter straffeloven 1902, og vil derfor heretter høre under statsadvokatens kompetanse, se straffeloven 2005 § 274 annet ledd (forvoldelse av betydelig kroppsskade) og straffeloven 2005 § 333 annet ledd (grovt narkotikaheleri). Strafferammen på inntil 21 år for disse forhold i hhv. straffeloven 1902 § 231 jf. § 232 og § 317 femte ledd er ikke videreført. For så vidt gjelder «mordbrannparagrafen» i straffeloven 1902 § 148, er strafferammen på 21 år kun videreført for så vidt gjelder fremkalling av fare for tap av menneskeliv, jf. straffeloven 2005 § 355. Fremkallelse av fare for utstrakt materiell ødeleggelse skal derimot vurderes etter bestemmelsen om grovt skadeverk i § 352 annet ledd, som hører under statsadvokatens kompetanse. Også forsøk på overtredelse av straffeloven 2005 § 355 vil heretter høre under statsadvokatens kompetanse. Ettersom det foreligger fullbyrdet overtredelse allerede når det er fremkalt fare for tap av menneskeliv, vil imidlertid ikke dette få stor praktisk betydning.

Straffeloven 2005 § 79 slår fast at strafferammen kan heves til 21 år dersom det foreligger konkurrens, gjentakelse eller organisert kriminell virksomhet, se punkt V, 3. For så vidt gjelder konkurrens og gjentakelse, følger det av § 79 bokstav a og b at denne forhøyelsen bare får betydning for «lovbestemmelser som har bestemt at den forhøyde lengstestraff skal tillegges rettslig virkning». Ettersom straffeprosessloven § 65 ikke inneholder noen slik regulering, vil en forhøyelse av strafferammen til 21 år på grunn av disse forhold ikke medføre at riksadvokaten må avgjøre tiltalespørsmålet.

Straffeloven 2005 § 79 bokstav c om organisert kriminell virksomhet inneholder derimot den motsatte presumsjon – den forhøyde strafferammen skal legges til grunn «når ikke annet er bestemt». Da det ikke er oppstilt noe slikt unntak i straffeprosessloven § 65, innebærer hevingen av strafferammen til 21 år fordi handlingen er begått som ledd i virksomheten til en organisert kriminell gruppe, samtidig at tiltalespørsmålet må avgjøres av riksadvokaten. Ettersom strafferammen maksimalt kan heves med 6 år iht. § 79, vil dette bare være aktuelt for overtredelser av straffebud med en strafferamme på 15 år eller mer. En antar derfor at det ikke er tale om et stort antall saker.

Første ledd nr. 3 og 4 viderefører i hovedsak den tidligere bestemmelsen i straffeprosessloven § 65 nr. 2 og 3 om hhv. lovbrudd mot rikets selvstendighet mv. og lovbrudd i trykt skrift eller kringkastingssending.

Første ledd nr. 5 slår fast at riksadvokaten som hovedregel avgjør spørsmålet om tiltale i sak mot utlending som ikke er bosatt i Norge, i medhold av straffeloven § 5 tredje og femte ledd. Bestemmelsen tilsvarer straffeloven 1902 § 13 første ledd, som la påtalekompetansen for slike forhold til Kongen.⁶⁵ Straffeprosessloven § 65 nr. 5 gjør unntak for strafforfølgning i Norge

---

⁶⁵ Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 487.

som skjer i henhold til «overenskomst med fremmed stat om overføring av straffesaker». Bestemmelsen viderefører straffeloven 1902 § 13 tredje ledd.

2.2 Delegasjon av tiltalespørsmålet i 21-årssaker

Straffeprosessloven § 65 annet ledd er nytt, og gir riksadvokaten hjemmel til å overlate avgjørelsen av tiltalespørsmålet i en sak som nevnt i bestemmelsens første ledd nr. 2 til statsadvokaten, dvs. saker om lovbrudd som kan straffes med fengsel inntil 21 år.⁶⁶ Det må treffes vedtak om delegasjon i den enkelte sak. Når riksadvokaten har overlatt avgjørelsen av tiltalespørsmålet til statsadvokaten, vil det også høre under statsadvokaten å avgjøre ankespørsmålet for dette forholdets vedkommende.⁶⁷

Formålet med delegasjonshjemmelen er å tilrettelegge for en rasjonell utnyttelse av riksadvokatens tid og ressurser, og er myntet på saker som ikke reiser rettslige eller faktiske spørsmål av en annen karakter enn de sakstyper som ellers hører under statsadvokatens kompetanse. Riksadvokatens behandling av saken vil i slike tilfeller være begrenset til en vurdering av om den er egnet for delegasjon.

Det vil ikke være aktuelt å delegere tiltalespørsmålet i drapssaker eller saker hvor det kan bli spørsmål om å nedlegge påstand om forvaring eller særreaksjoner. Delegasjon vil særlig være aktuelt i saker om grov narkotikakriminalitet, jf. straffeloven § 232 annet ledd, for eksempel enkle innførsels- og oppbevaringssaker. Også saker etter straffeloven § 301 (grov voldtekt av barn under 14 år) vil kunne være egnet for delegasjon, særlig hvis handlingen klassifiseres som grov på grunn av at gjerningspersonen tidligere er straffet, jf. første ledd annet punktum, eller at fornærmede var under 10 år og/eller det har skjedd gjentatte overgrep, jf. annet ledd bokstav c og d.

Ved den nærmere vurderingen av om delegasjon skal skje, vil en særlig se hen til:

- Det straffbare forholdets alvor og omfang.
- Hvorvidt saken har et oversiktlig bevisbilde.
- Om saken reiser prinsipielle spørsmål av strafferettslig eller straffeprosessuell art, herunder særlig om forståelsen av Grunnloven eller Norges folkerettslige forpliktelser.
- Hvorvidt det er stor offentlig interesse om saken, f.eks. i form av medieomtale.

I saker som gjelder overtredelse av straffeloven §§ 232 og 301 skal statsadvokaten, ved innsendelse av saken til riksadvokaten, kort redegjøre for sitt syn på om tiltalespørsmålet er egnet for delegasjon i henhold til ovennevnte retningslinjer.

2.3 Statsadvokatens tiltalekompetanse

Avgrensningen av statsadvokatens tiltalekompetanse etter straffeprosessloven § 66 vil fortsatt være negativt avgrenset, og dermed omfatte de forhold som ikke hører under Kongen, riksadvokaten eller politiet.

---

⁶⁶ Prop. 64 L (2014–2015) s. 60–63.

⁶⁷ Prop. 64 L (2014–2015) s. 70.

Ved ikrafttreddelsen av ny straffelov vil det bli tilføyd et nytt annet punktum i påtaleinstruksen § 22-4: «I de tilfeller statsadvokaten beslutter tiltale, kan det overlates til politiet å utferdige tiltalebeslutningen.»⁶⁸ Bestemmelsen gir statsadvokatene en tilsvarende kompetanse som den riksadvokaten har etter gjeldende rett, idet den åpner for at statsadvokaten kun behøver å ta stilling til de siktelsespostene som hører under vedkommendes kompetanse, og kan overlate avgjørelsen av de øvrige forhold og utferdigelsen av tiltaledokumentet til politiet. Statsadvokaten må ta stilling til alle sider av påtalespørsmålet for de forhold som hører under vedkommendes kompetanse, og må utforme en fullstendig gjerningsbeskrivelse for disse forhold i påtegningen til politiet.

Som i dag skal alle sakens dokumenter oversendes statsadvokaten ved innsendelsen, og det skal legges ved en fullstendig siktelse. Ved retur av saken i tråd med påtaleinstruksen § 22-4 annet punktum bør statsadvokaten vurdere behovet for å kommentere andre sider ved sakshåndteringen, herunder de delene av siktelsen som hører under politiets kompetanse.

2.4 Politiets tiltalekompetanse

Politiets påtalekompetanse påvirkes av at skillet mellom forbrytelser og forseelser ikke videreføres, jf. punkt VI, 2. Hovedregelen om at politiet har tiltalekompetanse i forseelsessakene, går dermed ut av loven.

Utgangspunktet for avgrensningen av politiets kompetanse vil heretter være strafferammen i det aktuelle straffebudet. Etter straffeprosessloven § 67 annet ledd bokstav a har politiet tiltalekompetanse i saker som gjelder straffbare forhold som ikke kan medføre straff av fengsel i mer enn 1 år, med unntak av straffeloven § 313 (søskeneincest) og § 367 annet ledd annet punktum (uaktsonn pengefalsk). Straffebud som etter den eldre lov ble klassifisert som forseelser med en strafferamme over 1 år, er tatt inn i den særskilte oppregningen i straffeprosessloven § 67 bokstav c (straffeloven) og d (spesiallovgivningen).

Riksadvokaten gjør særskilt oppmerksom på at straffeloven ikke har noen subsumsjon som svarer til straffeloven 1902 § 228 jf. § 232 (legemsfornærmelse under særdeles skjerpene omstendigheter). I tråd med den alminnelige omleggingen av straffelovens reguleringsmåte skal eventuelle uforsettlig følger og øvrige skjerpene omstendigheter, inngå i vurderingen av om kroppskrenkelsen var grov, jf. straffeloven 2005 § 272. Loven har heller ingen bestemmelse som direkte svarer til straffeloven 1902 § 229 første straffalternativ jf. § 232 (legemsbeskadigelse under særdeles skjerpene omstendigheter). De skjerpene omstendighetene inngår i vurderingen av om kroppsskaden var grov, jf. straffeloven 2005 § 274. Ettersom grovhetsvurderingen etter både straffeloven 2005 § 272 og § 274 innbefatter handlinger med dødsfølge, har ikke politiet kompetanse til å ta ut tiltale for overtredelse av disse straffebudene.

2.5 Fordelingen av tiltalekompetansen innad i politiet

a) Endringene i straffeprosessloven

Etter straffeloven 1902 hadde alle påtalejurister i politiet tiltalekompetanse i forseelsessaker, mens det i utgangspunktet hørte under politimesteren å avgjøre tiltalespørsmålet i forbrytelsessaker. Med samtykke fra førstestatsadvokaten kunne politimesteren tildele

---

⁶⁸ Forarbeidene til lovendringen er Prop. 64 L (2014–2015) s. 63–64, jf. riksadvokatens publikasjon nr. 1/2010 s. 40 og s. 83.

tiltalekompetanse i forbrytelsessaker til påtalemyndighetens tjenestemenn i politiet (utvidet påtalekompetanse), jf. straffeprosessloven § 67 tredje ledd annet punktum (slik loven lød før lovendringen 19. juni 2015). De nærmere vilkår for slik tildeling fremgår av riksadvokatens rundskriv nr. 4/2004 punkt II.

Etter ikrafttreddelsen av straffeloven 2005 har alle påtalejurister i politiet tiltalekompetanse i saker om straffbare forhold som ikke kan medføre straff av fengsel i mer enn 1 år. Tildeling av utvidet påtalekompetanse vil være påkrevd for at politijuristene skal kunne avgjøre tiltalespørsmålet for forhold som omfattes av straffeloven § 67 annet ledd bokstav b og c (slik loven lyder etter lovendringen i 2015), dvs. straffebed i hhv. straffeloven og spesiallovgivningen som har en høyere strafferamme enn 1 års fengsel.⁶⁹

b) Retningslinjer for utvidet påtalekompetanse – straffeloven 2005

Utvidet påtalekompetanse som er gitt for handlinger som omfattes av straffeloven 1902, omfatter ikke påtalekompetanse etter straffeloven 2005. Det innebærer at det må treffes ny beslutning om tildeling av utvidet påtalekompetanse for jurister som har fått tildelt slik kompetanse etter den eldre lov. I slike tilfeller vil det være tilstrekkelig for å ta stilling til tildelingen at vedkommende tidligere har fått tildelt utvidet påtalekompetanse etter straffeloven 1902.

For påtalejurister som ikke allerede har utvidet påtalekompetanse, gjelder de føringer som er gitt i riksadvokatens rundskriv nr. 4/2004 punkt II tilsvarende for tildeling av kompetanse til å avgjøre tiltalespørsmålet i saker som nevnt i straffeprosessloven § 67 annet ledd bokstav b og c.

c) Retningslinjer for utvidet påtalekompetanse – straffeloven 1902

Som nevnt i punkt III vil det også etter 1. oktober 2015 en periode være nødvendig å treffe påtalevedtak etter straffeloven 1902.

Det følger av straffeprosessloven § 67 – slik bestemmelsen lyder etter ikrafttreddelsen av straffeloven 2005 – at alle påtalejurister i politiet har påtalekompetanse der det aktuelle straffebedet har en strafferamme opp til 1 års fengsel. For at det ikke skal oppstå spørsmål om dette også gjelder for handlinger som skal vurderes etter straffeloven 1902, beslutter riksadvokaten at politimesteren, med førstestatsadvokatens samtykke, skal tildele alle påtalejurister i politiet kompetanse til å avgjøre tiltalespørsmålet i saker etter straffeloven 1902 der straffebedet ikke har en strafferamme som overstiger 1 år, sml. straffeprosessloven § 67 annet ledd bokstav b (slik bestemmelsen lød før lovendringen i 2015). Det gjelder ingen vilkår for slik tildeling ut over at vedkommende har juridisk embetseksamen eller mastergrad i rettsvitenskap, og tilhører påtalemyndigheten i politiet.

For så vidt gjelder tildeling av kompetanse til å avgjøre tiltalespørsmålet i forbrytelsessaker etter straffeloven 1902 som ville blitt omfattet av den tidligere straffeprosessloven § 67 annet ledd bokstav c og d (slik loven lød før lovendringen i 2015), gjelder fortsatt de vilkår for kompetansetildeling som er oppstilt i riksadvokatens rundskriv nr. 4/2004 punkt II.

---

⁶⁹ Prop. 64 L (2014–2015) s. 68–69.

3. Øvrige kompetanseregler for påtalemyndigheten

Henleggelseskompetansen endres ikke i forbindelse med ikrafttreddelsen av ny straffelov. Hovedregelen vil som i dag være at politiet kan beslutte henleggelse, såfremt ingen har vært siktet i en sak hvor tiltalespørsmålet hører under overordnet påtalemyndighet, jf. påtaleinstruksen § 17-1. Eventuelle instruksjoner som statsadvokaten har gitt om praktiseringen av denne bestemmelsen vil fortsatt være gyldige når den nye straffeloven trer i kraft.

Ankekompetansen endres i utgangspunktet ikke. Se imidlertid punkt VIII, 2.3 ovenfor om ankekompetansen i 21-årssaker der riksadvokaten har delegert tiltalespørsmålet til statsadvokaten.

I bestemmelsen om *aktorkompetansen* er det gjort en justering av grensene for å oppnevne politiaktør i en seksårssak, jf. straffeprosessloven § 76 tredje ledd annet punktum. Kravet om «særlige grunner» er fjernet, og loven åpner nå for slik oppnevning når det er «grunn til det». Endringen er ment å åpne for en større fleksibilitet i oppnevningen av politiaktører i slike saker enn hva som var tilfellet etter den eldre lov, og må ses i sammenheng med at det må forventes å bli flere seksårssaker når straffeloven 2005 trer i kraft, se punkt V, 5 ovenfor. Forarbeidene forutsetter at statsadvokaten skal foreta en konkret vurdering i den enkelte sak av om oppnevningen er forsvarlig og hensiktsmessig.⁷⁰ En sakstype hvor det særlig vil kunne være aktuelt med slik oppnevning, er der det foreligger overtredelse av straffeloven § 274 (grov kroppsskade).

4. Registrering i DNA-identitetsregisteret

I riksadvokatens retningslinjer 17. oktober 2013 pkt. II nr. 1 b og c og nr. 5 a og b er det besluttet at overtredelse av konkret angitte straffebud (på nærmere bestemte vilkår) gir grunnlag for registrering i DNA-identitetsregisteret. Ved ikrafttreddelsen av ny straffelov, erstattes disse henvisningene av tilsvarende bestemmelser i ny straffelov. Henvisningen til straffeloven 1902 kapittel 19 (seksualforbrytelser) erstattes av henvisning til straffeloven 2005 kapittel 27 (seksuallovbrudd), slik at også overtredelse av de nye bestemmelsene i 2005-loven §§ 310 og 318 omfattes (1902-loven har ikke tilsvarende bestemmelser).

Tor-Aksel Busch

Thomas Frøberg
kst. førstestatsadvokat

---

⁷⁰ Prop. 64 L (2014–2015) s. 71.